

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА НАЦІОНАЛЬНОГО, МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**МЕТОДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ОСОБИ:
ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРЕСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: студент 2 курсу 10-281М групи
Спеціальності 081 Право
Освітньо-професійної програми «Право»
Манукян Арман Месропович

Керівник: д.ю.н., професор **Сайчін О.С.**

Рецензент:

доцентка кафедри публічного управління та
права Херсонського державного аграрно-
економічного університету

Риженко І.М.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ.....	9
1.1 Історія виникнення та розвитку методів ідентифікації особи	9
1.2 Теоретичні засади криміналістичної ідентифікації.....	21
1.3 Сліди людини – головне джерело криміналістичної ідентифікації	27
РОЗДІЛ 2. РІЗНОМАНІТТЯ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ	31
2.1 Ідентифікація людини за ознаками зовнішності.....	31
2.2 Ідентифікація людини по слідам рук і ніг	38
2.3 Застосування методу дентоскопічної ідентифікації особи	51
2.4 Ідентифікація людини за слідами нігтів, виявлених на місці події, або в інших місцях.	54
РОЗДІЛ 3. КРИМІНАЛІСТИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗА ОСОБЛИВОСТЯМИ ПИСЬМОВОГО ТЕКСТУ, ПОЧЕРКУ, СЛІДІВ ДНК ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ	56
3.1 Криміналістичне дослідження письмового тексту та ідентифікація особи за її почерком.....	56
3.2 Встановлення автора тексту шляхом проведення судово-авторознавчої експертизи	62
3.3 Генетична ідентифікація особи	64
3.4 Інші методи криміналістичної ідентифікації особи	76
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89

ВСТУП

Актуальність теми.

В процесі розслідування правопорушень нерідко виникає необхідність встановити за слідами й іншими відображеннями зв'язок людини з розслідуваною подією. Так, за слідами рук і ніг встановлюється особа, що знаходилася на місці події, досліджуючи рукописний текст, з'ясовують, чи не виконаний документ конкретною особою і т.ін. У цих випадках головне складається в тім, щоб за результатами відображення ідентифікувати об'єкт, що залишив це відображення. Під об'єктом варто розуміти людину, а як відображення фігурують різні сліди, документи, фотознімки, уявні образи зафіксовані в пам'яті. Такого роду ототожнення в науці іменується криміналістичною ідентифікацією.

Обрана нами тема «Методика криміналістичної реєстрації особи: історичні аспекти, сучасний стан та перспективи розвитку» не випадково. Ця тема дуже тісно пов'язана з криміналістичною ідентифікацією особи. З усіх об'єктів криміналістичної ідентифікації, саме людина уявляє найбільшу цінність як джерело криміналістичної інформації. Людина має найбільшу кількість ознак і характеристик, що дозволяють відрізнити її від об'єктів живої і неживої природи. Крім того, жоден з об'єктів криміналістичної ідентифікації, крім людини, не залишає на місці події такої кількості слідів.

Відомо, що проблеми ідентифікації особи на протязі декілька років досліджувалися науковцями кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності Херсонського державного університету під керівництвом доктора юридичних наук, професора В.М. Стратонова та в літку 2021 захищена дисертація доктора філософії з теми: «МОВЛЕННЄВИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ» (дисертантка Савельєва І.В.). Усе це, а

також розмаїття методів ідентифікації, робить людину ідеальним об'єктом криміналістичної ідентифікації, а досліджуваною темою – об'ємною і актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційна робота виконана згідно з розробленим кафедрою національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності факультету бізнесу і права ХДУ планом проведення актуальних наукових досліджень та у відповідності до ініціативної теми кафедри («Теорія та практика реформування галузевого законодавства України», № 0118U006817).

Розробкою теорії криміналістичної ідентифікації, у загальному значенні і методів ідентифікації особистості, зокрема, займалися: Р.С. Белкін, А.І. Вінберг, Л.А. Вінберг, , Г.Л. Грановский, Л.І. Гиске, П.Л. Іванов, Р.В. Дорофєєв, З.І. Друян, М.В. Салтевский, Т.Н. Журавльова, Л.Н. Макарова, В.Я. Колдін, В.П. Колмаков, С.О. Кондратов, Н.П. Майліс, Ш.Н. Хазієв, В.С. Мітрічев, С.І. Ненашев, І.О. Перепечіна, О.С. Саїнчин, В.М. Стратонов, М.Я. Сегай, Н.В. Терзієв, В.М. Шевчук, В.Н Шепітько, М.А. Щербаковський і ін., думки й ідеї яких нами будуть використовуватися при написанні роботи.

Мета і завдання дослідження.

Мета дослідження полягає у аналізі організаційно-тактичної характеристики методики криміналістичної ідентифікації особи на основі сучасних досягнень юридичної науки та техніки.

Початок дослідження вказаної проблеми вважається доцільним з встановленням наступних завдань:

- дослідження історичної ретроспективи виникнення і розвитку основних методів криміналістичної ідентифікації особи;
- визначення теоретичного аспекту криміналістичної ідентифікації, описати багатогранність цього поняття;

- розкриття поняття та методів криміналістичної ідентифікації, об'єктів, суб'єктів, форм і видів криміналістичної ідентифікації;
- встановлення ідентифікаційної ознаки, ідентифікаційного періоду, ідентифікаційного поля та стадіях процесу ідентифікаційного дослідження і т.п.;
- дослідити сліди людини як об'єкта криміналістичної ідентифікації і класифікацію властивостей, особливостей людини на підставі яких діють методи криміналістичної ідентифікації особи;
- розглянути основні методи криміналістичної ідентифікації особи і використання застосованих і результативних методах;
- дослідити проблеми участі спеціаліста та призначення певних ідентифікаційних експертних досліджень.

Об'єктом дослідження виявляються суспільні відносини, які полягають у методиці криміналістичної ідентифікації особи.

Предметом дослідження виявляється методика криміналістичної ідентифікації особи.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань застосовано сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що надали можливість усебічно вивчити об'єкт дослідження. За допомогою загальнонаукових методів (аналізу, синтезу, дедукції, індукції, аналогії, абстрагування) деталізовано зміст питань, розглянутих у роботі (розділи 1–3). Методологічну основу дослідження складає комплекс заходів - пізнання проблеми в єдності її змісту та юридичної форми, здійснити системний аналіз діяльності правоохоронних органів з розкриття та розслідування правопорушень. Під час дослідження застосовувалися *методи формальної логіки* (аналіз, синтез, індукція, дедукція) – для дослідження нормативних актів, матеріалів кримінальних проваджень, аналітичних матеріалів, концепцій, точок зору авторів з окремих питань, класифікацій тощо, що входять у предмет дослідження; *історичний метод* – при дослідженні появи та розвитку окремих теорій, концепцій,

поглядів учених-криміналістів з проблем загальної методики розслідування вбивств (криміналістичної характеристики злочинів, етапів розслідування, структури методики розслідування тощо); *порівняльно-правовий метод* – при дослідженні окремих норм кримінального, кримінального процесуального права України (розділ 1); *системно-структурний метод* було використано при дослідженні механізму вчинення правопорушення; *статистичні методи* – під час узагальнення кримінальних справ, збору та обробці даних, отриманих із статистичної звітності, анкетування та інтерв'ювання практичних працівників операцій;

Нормативно-правовою базою дослідження є Конституція України, ратифіковані міжнародно-правові документи, чинне кримінальне, кримінально-процесуальне законодавство України, інші Закони України, відомчі нормативно-правові акти МО, МВС, СБУ і Генеральної прокуратури України, що регулюють слідчу й оперативно-розшукову діяльність правоохоронних органів в частині можливостей ідентифікації особи.

Теоретичною основою дослідження стали наукові досягнення у галузі філософії, логіки, криминології, кримінального, кримінально-процесуального права, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, юридичної психології, а також інших галузей наукових знань, що стосуються питань встановлення механізму злочинної діяльності й організації можливостей ідентифікації особи.

Як приклади практичного застосування методів криміналістичної ідентифікації планується описати випадки з кримінальних проваджень, розглянутих судами Херсонської області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що проведене дослідження дало змогу сформулювати низку положень і висновків, котрі відповідають вимогам наукової новизни та мають значення для теорії криміналістики й правоохоронної практики. На нашу

думку найбільш перспективними методами криміналістичної ідентифікації особи, в залежності від того, які сліди має слідство, є – ідентифікація по ознаках зовнішності, ДНК ідентифікація, дактилоскопічна ідентифікація й ідентифікація особи за її почерком.

Ми вважаємо, що в Україні необхідно створити базу даних ДНК зразків. При наявності відповідної бази даних ДНК, пошук особи, яка є можливим джерелом походження вилученого біологічного об'єкта, може здійснюватися і при відсутності порівняльних зразків — зіставленням генетичних ознак досліджуваного об'єкта і ДНК (що зберігається в базі даних) осіб які знаходяться на обліку.

База даних може використовуватися й іншим способом, якщо вносити в неї також інформацію про генетичні ознаки об'єктів, вилучених з місць нерозкритих правопорушень. У цьому випадку з'являється можливість зіставляти результати експертиз по окремих епізодах і в такий спосіб встановлювати серійний характер правопорушень.

Специфіка методів криміналістичної ідентифікації людини складається в їх різноманітті, а також у тім, що результати таких ідентифікаційних досліджень сприяють встановленню об'єктивної істини і стають доказами по справі.

Практичне значення одержаних результатів полягає передусім у тому, що вони можуть бути використані у :

– *практичній діяльності* – з метою сприяння підвищенню ефективності діяльності органів досудового слідства з розкриття та розслідування правопорушень. Теоретичною основою дослідження стали наукові досягнення науки криміналістики к визначені механізму злочинної діяльності й організації можливостей ідентифікації особи;

– *науково-дослідній діяльності* – для подальших досліджень у галузі філософії, логіки, кримінології, кримінального, кримінального процесуального права, криміналістики, оперативно-розшукової

діяльності, юридичної психології, а також інших галузей наукових знань, що стосуються питань встановлення механізму злочинної діяльності й організації можливостей ідентифікації особи;

– *навчальному процесі* – при викладанні загального курсу криміналістики та спецкурсів із методики розслідування окремих видів злочинів та організації можливостей ідентифікації особи.

Апробація результатів проєкту. Основні положення та висновки магістерського дослідження оприлюднені у виступах автора та обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: «Modern directions of scientific research development» (м. Чикаго, США, 28-30 вересня 2021 р.); «Trends in science and practice of today» (Анкара, Туреччина, 19-22 жовтня 2021р.).

Публікації:

Манукян А.М. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ: IV Міжнародна науково-практична конференція “MODERN DIRECTIONS OF SCIENTIFIC RESEARCH DEVELOPMENT” (28-30.09.2021 р., м. Чикаго, США. 482 с.).

Манукян А.М. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИ ПО ШКІРНИМ ПОКРОВАМ ВІДКРИТОЇ ЧАСТИНИ ОБЛИЧЧЯ: V Міжнародна науково-практична конференція “Trends in science and practice of today” (9-22.10.2021 р., м. Анкара, Туреччина. 104 с.).

Структура та обсяг проєкту. Робота складається з вступу, переліку умовних позначень, трьох розділів, логічно об’єднаних у тринадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ

1.1 Історія виникнення та розвитку методів ідентифікації особи

Процес пізнання події злочину складний і складається з багатьох стадій і етапів. Однак використовувані методи і прийоми обумовлені не тільки специфікою об'єкта пізнання, але і специфікою самого процесу пізнання: його ретроспективним характером. Професор В.М. Стратонов зазначає, що використання таких загальнонаукових методів, як спостереження, опис, вимір, порівняння, виявляється недостатньо для відтворення всієї картини події [53].

У слідчій і судовій практиці постійно виникає необхідність вирішення наступних питань: ким залишені сліди на місці події, які предмети і знаряддя використовував злочинець, з якої зброї вистріляна куля, яка виявлена на місці події чи в трупі і т.п. Відомо, що слідчий, чи експерт, чи суддя позбавлені можливості безпосередньо спостерігати процес здійснення злочину і можуть приходити до тих чи інших висновків тільки в процесі пізнання події злочину по залишених слідах.

Саме криміналістична ідентифікація особи є тим методом пізнавальної діяльності, що дозволяє відповісти на численні питання й у кінцевому рахунку скласти картину злочину. Разом з тим для уточнення того місця, що криміналістична ідентифікація особи займає в процесі пізнання події злочину, необхідно усвідомити основні етапи виникнення і розвитку методів криміналістичної ідентифікації особи, розглянути теоретичне обґрунтування криміналістичної ідентифікації, а також

з'ясувати - чому саме людина, а точніше сліди залишені нею на місці злочину є найважливішим об'єктом криміналістичної ідентифікації.

Основоположником криміналістичної ідентифікації являється Альфонс Бертільон - писар поліцейської картотеки, син шановного лікаря статистика та віце-президента Антропологічного товариства Парижа.

1 лютого 1885 р. А. Бертільона було призначено директором поліцейської служби ідентифікації в Парижі. На наступний день паризькі журналісти, висвітлюючи досягнення А. Бертільона, придумали нове слово для позначення антропометрії — «бертильонаж», яке швидко ввійшло у французьку, а також в багато інших іноземних мов. Цю систему реєстрації було названо геніальним відкриттям ХІХ ст. [60].

Вперше вчений світ був офіційно ознайомлений з методом антропометричної ідентифікації і прийомами вимірювань злочинців на ІІ міжнародному пенітенціарному конгресі в Римі у 1885 р., де автор створеного методу Альфонс Бертільон зробив доповідь [67]. В цій доповіді він відмітив, що з метою отримання інформації про особу злочинця в цифрах проводилися вимірювання 11 частин тіла: зросту, відстані між крайніми точками простягнутих рук, висоти бюста, подовжнього і поперечного діаметра черепа, довжини середнього пальця, мізинця на лівій руці, довжини лівої ступні і лівого ліктя, довжини і ширини правого вуха, а також визначення профілю носа за виступом носової перегородки.

А. Бертільон, у такий спосіб вимірював частини тіла злочинців, заносив розміри тіла в картки й одержував можливість розпізнати вже зареєстрованих. Сам процес був дуже складним і трудомістким, але найбільш прогресивним у той час. Початок ходу бертильонажа по Європі відноситься до 1981 року. Існуючі до нього способи ідентифікації укладалися лише у використанні примітивних форм

словесних портретів і впізнання злочинців. Для цього використовувалися "паради" злочинців, під час яких співробітники поліції були присутні і запам'ятовували їх. На допомогу поліції прийшла фотографія й основні правила фотографування злочинців, які були розроблені також А.Бертільоном в останні 10 років XIX ст.

Після вказаного конгресу бертільонаж почали використовувати в практиці правоохоронних органів всіх цивілізованих країн світу до самого 1914 р.

1914 рік - рік смерті А. Бертільона став останнім роком існування бертільонажа й остаточної перемоги дактилоскопії [60, 67]. Фактично бертільонаж був основою (якщо не вважати примітивних форм складання мовних портретів і упізнання злочинців) методу криміналістичної ідентифікації особи по ознаках зовнішності (габитоскопія), що одержав свій подальший розвиток.

У джерел дактилоскопії стоїть англійський криміналіст, працівник колоніальної інспекції в Індії Гершель Вільямс Джеймс, який один із перших з 1858 р. на практиці почав використовувати відбитки пальців рук з метою посвідчення справжності договорів, написаних на бенгальській мові. Спроба В. Гершеля запровадити у місцевих в'язницях в 1877 р. дактилоскопічний метод реєстрації злочинців, зазнала фіаско. Остання невдача так збентежила його, що він вирішив залишити цю справу. Але ця думка була незабаром підхоплена іншим англійцем, який проживав у Японії. В. Гершель нічого ще не опублікував, в той час як 28 жовтня (9 листопада) 1880 р. в лондонському журналі "Природа" [69] появилася лист Генрі Фолдса – англійського лікаря при лікарні Тсукіжі в Токіо. В цьому листі, який мав назву "Про борозенки шкіри на пальцях", він вказував на можливість виявлення злочинця за допомогою ідентифікації слідів папілярних ліній. Він описав техніку одержання відбитків пальців за допомогою олов'яної пластинки і чорнил. Він також відмітив, що на добрих відбитках на склі можна було розрізняти пори.

Нарешті, Г. Фолдс у згаданому листі навів два випадки, в яких він використовував дактилоскопію при розслідуванні кримінальних справ.

Необхідно визнати, що зазначений вище лист Г. Фолдса містив у стислому вигляді все, чого до того часу досягла дактилоскопія. Це – документ надзвичайної важливості. В. Гершель відповів на цей лист заміткою, яка появилася 22 листопада (4 грудня) 1880 р., менше, ніж через місяць, в тому ж журналі [70]. Він не говорив у зазначеній замітці про свою першість, але заявив, що він використовував відбитки пальців уже 20 років і з успіхом запровадив їх у використання в Індії.

Між іншим, як Г. Фолдс, так і В. Гершель згодом почали сперечатися на сторінках наукових видань про належність права першості в пропозиції використання дактилоскопії для реєстрації і встановлення особи злочинців.

Г. Фолдс з повним правом 4 (16) жовтня 1894 р. в листі, опублікованому в тому ж журналі “Природа” зазначав, що питання це було порушено ним першим, що його праця з цього питання була опублікована першою. Перше публічне повідомлення В. Гершеля появилось, зі слів Г. Фолдса, тільки через місяць [69]. На це В. Гершель відповів листом від 7(19) листопада 1894 р.: “Я був дуже збентежений, після того, як побачив лист Г. Фолдса у вашому виданні 4 (16) жовтня, і до тепер не можу зрозуміти його суті; і я роблю це тільки тому, що, на мою думку, Г. Фолдс мав право порушити це питання. За наявними даними, Г. Фолдс писав листа у 1880 р., і це було перше згадування в публічній пресі про цінність відбитків для ідентифікації особи.

Його ствердження, що він до цього прийшов самостійно і незалежно від інших в 1879 р., необхідно визнати вірним. В той же час я не можу собі уявити, як він міг стверджувати, що лінії пальців не змінюються на протязі всього життя, вивчаючи цю проблему тільки один рік. Про те як я випадково підійшов до цієї ідеї в 1858 р. і як я її потім розробив, опублікував Ф. Гальтон в своїй книзі, для якої на

прохання останнього я надав всі матеріали, які були опубліковані ним частково” [70].

Познайомившись з працею В. Гершеля про можливість використання папілярних візерунків з метою ідентифікації особи, англійський антрополог Ф. Гальтон почав вивчати особливості сосочкових ліній шкіри на кінцях пальців, з метою використання відбитків пальців як засобу для впізнання злочинців. Працюючи над цією проблемою на протязі декількох років, він вирішив її позитивно.

Ф. Гальтон відкрив три основні властивості візерунків, які утворювалися сосочковими лініями на кінцях пальців людей:

- а) візерунок на протязі всього життя людини залишається незмінним;
- б) всі візерунки пальців різні;
- в) різниця візерунків настільки виражена, що можливо розподілити їх на типові групи, тобто класифікувати [70].

Висновок Ф. Гальтона про те, що візерунки папілярних ліній на протязі всього життя людини залишаються незмінними і різними за змістом, дав йому можливість зробити теоретичний розрахунок про ймовірність зустрічі двох цілком однакових відбитків, яка могла бути рівна в одному із 64 мільярдів випадків.

Англійське міністерство внутрішніх справ весь час надзвичайно цікавилось роботою Ф. Гальтона в цьому напрямку. У 1895 р. система Ф. Гальтона одержала офіційне визнання; з цього часу в Лондоні почали користуватися при реєстрації злочинців відбитками пальців – дактилоскопією, спочатку в комбінації з антропометрією. З 1897 р. дактилоскопічна система реєстрації злочинців була встановлена у всій Британській Індії. Після 1901 р. в Англії антропометричний метод реєстрації злочинців було цілком відмінено і залишено тільки дактилоскопічний метод.

В 1891 р. на американському континенті одному із поліцейських чиновників - Жуану Вуцетичу доручили організувати Бюро ідентифікації з використанням антропометричної системи А. Бертільона. В цьому ж році він познайомився з працями Ф. Гальтона про відбитки пальців і долоней рук із статті Г. Варігні, опублікованій у французькому науковому виданні на початку 1891 р., і у нього виникла думка про розробку методу класифікації папілярних узорів відбитків пальців, придатного для ідентифікації.

В 1894 р. переваги дактилоскопії були настільки очевидні, що прийшлося її визнати. Палата депутатів провінції Буенос-Айрес своїм рішенням від 22 червня 1894 р. виділила особливий фонд в розмірі 5 000 золотих песо для відшкодування втрат, які поніс Ж. Вуцетич при розробці дактилоскопії. І все ж таки прибічники А. Бертільона і його антропометричної системи реєстрації злочинців, добилися того, що сенат відмінив рішення про виплату цієї суми. Через два роки, в червні 1896 р., все ж таки прийшлося відмінити бертільонаж в поліції всієї провінції і замінити його дактилоскопією. Це рішення зробило Аргентину першою у світі державою, в якій відбитки пальців рук стали єдиним засобом ідентифікації злочинців в поліцейській службі.

На території України метод дактилоскопічної ідентифікації особи був запроваджений у 1904р. завдяки ініціативі і зусиллям начальника розшукової частини Києва Г.М. Рудого. У Дрездені у вересні 1903 р. відбулася виставка благоустрою міст, на яку він був спеціально відряджений для ознайомлення з новими досягненнями криміналістики з метою використання їх в Київському розшуковому відділенні. Із багатьох експонатів виставки Г.М. Рудий звернув особливу увагу на валізу з численними інструментами і приладдями, необхідними при розслідуванні правопорушень, а також на новий спосіб ідентифікації особистості за допомогою дактилоскопічних відбитків.

Після ознайомлення із вмістом валізи і з принципами дактилоскопії завідувач розшукової частини Г.М. Рудий за особисті кошти в Києві укомплектував аналогічну валізу, доповнив її багатьма приладами, необхідними у місцевих умовах, а з 1 січня 1904 р. заснував при Київському розшуковому відділенні новий дактилоскопічний відділ. Торкаючись діяльності Київського розшукового відділення, слід зазначити, що в грудні місяці 1904 р. в ньому було запроваджено вперше у вітчизняній практиці одорологічний метод ідентифікації особи з метою розшуку, для цього було придбано в Німеччині чотири собаки-шукача, породи вівчарка, обох статей [53].

Методика дослідження слідів рук одержала докладну розробку в працях ряду відомих криміналістів, таких як – Г.Л. Грановський, [12] А.Н. Руднева, Ю.Ю. Ярослава [49] та ін.

Наступною частиною тіла людини, яку почали вивчати з метою одержання необхідної ідентифікаційної інформації про особу злочинця була голова, а саме сліди шкіряного покриву голови і зубів людини.

Спочатку криміналісти для ідентифікації особи використовували сліди зубів та губ. У середині ХХ ст. звернули увагу на те, що голова людини майже наполовину покрита волоссяним покривом, лише її передня частина і частина бічних поверхонь не мають волосся та здатні залишати сліди. При дотику цими ділянками до поверхонь залишаються пото-жирові відбитки (сліди) від шкіряного покриву.

В середині ХХ ст. японські вчені звернули увагу на особливості будови рельєфу шкіри губ і вушних раковин, дійшли висновку, що вони можуть залишати сліди, за якими можливо здійснити ототожнення злочинців. У Росії серйозні роботи в галузі дослідження рельєфу шкіряного покриву голови і використання його слідів для ототожнення були виконані С.І. Ненашевим [41]. Він експериментально підтвердив дані зарубіжних вчених і показав, що не тільки шкіра губ і вушних

раковин має особливості анатомії, а й інших частин обличчя, і ці відмінні риси можливо використовувати з ідентифікаційною метою.

Наступним виник метод ДНК-ідентифікації особи. Він, за моїм переконанням, є одним з наймолодших і перспективних методів ідентифікації.

Перш ніж одержати принципово нові можливості, судова біологія пройшла досить довгий шлях розвитку. А починалося все з проблеми відсутності достовірного способу встановлення усього лише наявності крові на тих чи інших предметах — як найбільш частого «свідка» насильства і криміналу. Уперше доказовий метод установлення наявності крові в слідах (за допомогою повареної солі і крижаної оцтової кислоти) відкрив у середині XIX ст.. Л. Тейхман-Ставларско, а наприкінці XIX в. німецькими вченими Р. Бунзенем і Киргофом був розроблений надійний метод встановлення наявності крові за допомогою спектроскопії. Французи Флоренс і Фрикон створили цілу систему залежності форми слідів крові від механізму їхнього утворення, що у сукупності з методом встановлення наявності крові в цих слідах додавали дослідженням велику доказову силу. Однак згодом представники захисту почали вважати факти цієї залежності недостатніми, і судова медицина стала шукати інші способи дослідження слідів крові.

У 1899 р., російський дослідник-патологоанатом Ф.Я. Чистович відкрив реакцію преципітації, а П. Уленгут практично використовував це відкриття для встановлення видової належності крові. Цей метод почав широко застосовуватися і став невід'ємною частиною будь-якого дослідження при проведенні експертиз слідів крові, але і його згодом виявилось недостатньо для доведення факту приналежності слідів крові конкретній особі.

Відкриття австрійським вченим К. Ландштейнером у 1900 р. трьох груп крові системи АВО, а в 1911 р. Дунгерном ще однієї групи крові

цієї системи лягли в основу практичних експериментів М. Ріхтера в області встановлення груп крові в її слідах.

Збіг групової приналежності крові, мало значення лише в загальній сумі доказів, тому що не можна категорично стверджувати про походження крові саме від даної людини, а не від інших осіб з такою же групою крові. Стало очевидним, що в більшості випадків чотири групи крові системи АВО не дають можливості чи виключити чи підтвердити походження слідів крові від конкретної людини [29].

Розвиток судово-біологічної експертизи пішов по шляху відкриття нових систем крові. У даний час їх нараховуються десятки.

Першою людиною, що запропонував ідентифікувати особи з використанням методів молекулярної генетики, був англійський професор Алек Джеффрис, що опублікував у журналі "Nature" свою статтю "Індивідуально-специфічні "відбитки пальців" ДНК людини" у липні 1985 року.

Термін "відбитки пальців", чи ж "фингерпринт", був ужитий їм, звичайно, алегорично, і до традиційної дактилоскопії відношення не має. Описаний Джеффрисом метод заснований на здатності бактеріальних ферментів, (названих ферментами рестрикції, реструкційними ендонуклеазами чи просто рестриктазами), розпізнавати строго визначені послідовності ДНК і розрізати її по областях розпізнавання. Цей факт був відомий давно, однак англійський вчений вперше відкрив, що довжина фрагментів, що утворюються, розрізняється для різних людей, звідси і прийнята назва даного методу - поліморфізм довжини фрагментів рестрикції (RFLP, Restriction Fragment Length Polymorphism). Впровадження ж відкриття Джеффриса, що зробило революцію в криміналістиці, у судову практику відбулося на тлі трагічних подій, відбувшись двома роками раніше.

21 листопада 1983 р. 15-літня Лінда Манн з невеликого англійського містечка, була знайдена мертвою біля свого будинку.

Злочин не був розкритий, хоча вбивця залишив сліди своєї сперми на тілі жертви. Через 3 роки, 1 серпня 1986 р., відбувається повторення лиха в сусідньому селищі - зґвалтована і задушена 15-літня Дон Ешворт.

Серологічна ідентифікація насіння, виявленого на тілі другої дівчини, констатувала наявність фактору фосфоглюкомутази, а також приналежність крові вбивці до другої групи. Ці дані збігалися з характеристиками, визначеними у випадку першої вбитої дівчини, однак впливаючи з них, можна було притягти до кримінальної відповідальності близько 10% чоловічого населення Британії. Проте, деякі докази свідчили проти молодого кухонного рознощика, і він був затриманий за підозрою в здійсненні подвійного вбивства. Підозрюваний незабаром визнав свою провину. Однак не все сходилося в його свідченнях. На щастя, один з поліцейських згадав про ту саму статтю в журналі "Nature", у якій Алек Джеффрис вперше описав свій метод, і поліція, зв'язавшись з вченим, попросила його провести порівняльний аналіз наявного в знайдених зразках генетичного матеріалу.

Дослідження підтвердило ідентичність зразків, знайдених на обох місцях злочину, але підозрюваний кухонний рознощик не мав до них ніякого відношення. 21 листопада 1986 р. він виявився першою людиною, яку звільнили з лави підсудних завдяки генетичним доказам. Дійсний вбивця - Колин Питчворк - був арештований рік по тому [34] .

Так ідентифікація особи на підставі даних ДНК-аналізу почала свій переможний хід у криміналістиці, виконуючи при цьому дві основні задачі: аналіз відповідності біологічних зразків, знайдених на місці злочину, зі зразками, отриманими від підозрюваного в здійсненні злочину, і встановлення споріднення по характеристиках ДНК. Як вихідний матеріал для виділення ДНК можуть бути використані кров, сперма, слина, волосся, кісткові тканини - будь-які зразки, що містять хоча б декілька клітин.

Уже через два-три роки після цього експертна практика найбільше індустріально розвинутих країн світу (Великобританія, США) мала у своєму розпорядженні цілком ефективну методику ідентифікації особистості, заснованої на аналізі довжини визначених ділянок ДНК.

У російській криміналістиці розвиток методів ДНК-аналізу почалося з 1988 р., коли Державним комітетом з науки і техніки було прийняте рішення про організацію лабораторії генотипоскопії на базі Всесоюзного науково-криміналістичного центру МВС СРСР [31]. У 1990 р. була проведена перша генотипоскопічна експертиза з використанням методу ПДРФ-аналізу ДНК.

Однак метод ПДРФ-аналізу мав ряд істотних недоліків, що істотно обмежувало його ефективність (потреба у великій кількості біологічного матеріалу; безперспективність дослідження об'єктів, що підлягають впливу різних факторів зовнішнього середовища й ін [29]).

До кінця 80-х років на зміну ПДРФ-аналізу в експертну практику почав впроваджуватися метод аналізу поліморфізму длинампліфікованих фрагментів (ПДАФ-аналіз) ДНК, заснований на відкритій полімеразної ланцюгової реакції (ПЦР). Принципова відмінність даного методу полягає в тому, що ПЦР дозволяє відтворювати (ампліфікувати) досліджувані ділянки (локуси) ДНК. Тут особливо варто підкреслити, що, мабуть, вперше в криміналістиці з'явилася можливість збільшувати кількість досліджуваного матеріалу без зміни його якісних показників. Новий метод менш трудомісткий, не вимагає застосування радіоактивних елементів, а також одержав ряд інших істотних переваг перед методом ПДРФ-аналізу.

Крім того були проведені дослідження в лабораторії генетики колишнього Всесоюзного наукового центра психічного здоров'я АМН СРСР і інших лабораторіях світу, які показали, що повних збігів ДНК не буває. Перевірялися ділянки ДНК, взяті з клітин людей, що не мали відношення один до одного, і близьких родичів: у всіх випадках окремі

ділянки ДНК були різними. І в той же час у тієї самої людини у всіх клітках будь-яких його органів - мозку, серця, легень, крові, шкіри - ці ділянки ДНК абсолютно однакові.

Це значить, що людина може постаріти, вік, хвороби і життєві стреси змінять її фігуру й обличчя, але кожна клітка організму, починаючи з внутрішньоутробного періоду і до самої смерті буде зберігати свій, строго незмінний вид індивідуальних елементів ДНК. Ймовірність того, що генетичний відбиток чи індивідуальний код ДНК у двох людей випадково збіжиться, нижче однієї 30-мільярдної [47].

Отже, індивідуальні ділянки ДНК можуть стати безпомилковим маркером, що дозволяє відрізнити одну людини від іншої: досить мати для цього краплю крові, сперми, невеликий шматочок шкіри чи голівку кореню волосся [14].

Тепер розглянутий метод ідентифікаційної експертизи, що називається - судово-медична молекулярно-генетична експертиза, - став доступним і в нашій країні.

В Україні дослідження подібного роду проводять у Головному бюро судово-медичної експертизи України і Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України - м. Київ, Одеському обласному бюро судово-медичної експертизи, Полтавському обласному бюро судово-медичної експертизи, Донецькому обласному бюро судово-медичної експертизи.

6 травня 1998 р. було створено при Одеському обласному бюро судово-медичної експертизи Центр судово-медичних молекулярно-генетичних експертиз [26].

1.2 Теоретичні засади криміналістичної ідентифікації

Ідентифікація (від лат. *identifico*) означає ототожнення, тобто виявлення подібності за певними властивостями чи рисами. Ідентифікація як методика виявлення подібності (співпадіння певних рис чи ознак) є загальнонауковим методом дослідження, що має як засади формальні закони логіки [56].

Аналіз джерел криміналістики показав, що є різні погляди на особливості криміналістичної ідентифікації. С. М. Потапов визначав її «як загальний метод і спеціальною методологією криміналістики» [46]. На його переконання, за допомогою цього методу можна ототожнювати не лише людей чи об'єктів, а й певні психологічні характеристики осіб (інтелект, психологічні риси та вчинки).

Н. В. Терзієв розширив і погляди та наголосив, що цей метод може бути використаний для ототожнення речей, осіб, навіть тварин, тож необхідно активно залучати інші галузі, зокрема, судову медицину, судову біологію тощо [56].

Цю ж думку підтримав С.П. Мітричев: «ідентифікація чи попросту ототожнення є задачею дослідника, чи експерта іншої особи, що прагнуть на основі вивчення чи глибокого дослідження визначених речовинних доказів встановити тотожність чи її відсутність» [57].

Метод ідентифікації треба розуміти як універсальний загальнонауковий інструмент, що дозволяє використовувати методи природничих і технічних наук як прийоми для конструювання ідентифікації як загального методу пізнання.

Визнання ідентифікації загальнонауковим методом пізнання свідчить про досить добре розроблені методологічні засади науки криміналістики, оскільки лише за цієї умови можливий перехід окремого методу на вищий рівень загальності.

Методологічну основу ідентифікації становлять такі положення матеріалістичної діалектики:

1. Всі об'єкти, події матеріального світу є взаємозалежними і являють собою нескінченне переплетення зв'язків і взаємодій. Якщо відомий наслідок, то можна встановити причину, і навпаки. Всі об'єкти та явища є пізнаваними, у світі немає непізнаваних речей, є лише ще не пізнані. Так, донедавна в слідчій практиці навіть не згадувалося про мікрооб'єкти, сліди звуку та запаху. Останнім часом мікротрасологія, звукові та запахові сліди як матеріальні утворення досліджені й застосовуються в розслідуванні;

2. Події, явища матеріального світу є індивідуальними (визначеними), оскільки немає двох абсолютно однакових речей;

3. Всі об'єкти матеріального світу перебувають у постійному русі, розвитку та зміні. Індивідуальність і визначеність об'єкта означають лише його відносну стійкість, незмінюваність, тобто збереження характерних його ознак із самим собою ($A = A$), хоча ототожнюваний об'єкт постійно змінюється ($A \neq A$), об'єкт одночасно є рівним і нерівним самому собі. Зміни об'єкту можуть бути природними, випадковими та умисними.

Отже, криміналістична ідентифікація як окремий метод криміналістики відрізняється від ідентифікації, яка використовується в інших галузях знань, формою встановлення тотожності: в першому випадку встановлюють тотожність конкретного об'єкта, який має стійку зовнішню форму, в другому — тотожність безлічі однакових об'єктів, поділених на класи, види, роди й дрібніші групи.

Поняття «об'єкти» в теорії ідентифікації має принаймні два значення. У першому значенні йдеться про матеріальні об'єкти — фізичні тіла: тверді, сипучі, рідкі, газоподібні як неорганічного, так і органічного походження, щодо яких потрібно встановити тотожність чи

групову належність. Такі об'єкти називаються ототожнюючими, або ідентифікуючими.

У другому значенні об'єкти — це будь-які матеріальні тіла органічного й неорганічного походження, що є засобом встановлення тотожності. Такі об'єкти називаються ототожнюваними, або ідентифікованими.

Як я вже вказував, у теорії ідентифікації є дві концепції. Відповідно до першої метод ідентифікації дозволяє ототожнювати будь-які матеріальні об'єкти: тверді, сипучі, рідкі та газоподібні тіла, окремі події, явища.

Згідно з другою концепцією ідентифікацію називають криміналістичною і вважають її окремим методом, що застосовується для встановлення тотожності лише матеріальних об'єктів зі стійкою зовнішньою формою. Зовнішня форма — головна просторова ознака, що вирізняє конкретний предмет з-поміж йому подібних.

Не можна встановити тотожність матеріальних тіл, які не мають стійкої зовнішньої форми й, минулої події, явища, моменту часу.

Отже, об'єктами криміналістичної ідентифікації є люди, трупи, тварини, всі фізичні тіла, що мають відносно стійку будову [50].

У літературі зустрічаються різні принципи класифікації видів та форм ідентифікації – О.В. Пахомов [43] , О.М. Коршунова [30], Є.П. Іщенко [22], В.М. Глібко [9], але на мій погляд більш досконалою є класифікація наведена у підручнику Р.С. Белкіна Він виділяє такі види ідентифікації – ідентифікація по матеріально фіксованим відображенням ознак; ідентифікації за ознаками загального походження; ідентифікація за слідами в пам'яті; ідентифікація за описуванням ознак.

Існують такі сфери застосування ідентифікації:

1. процесуальна діяльність (у формі пред'явлення для впізнання, ідентифікаційні експертизи, огляду, обшуку та виїмки);

2. не процесуальна діяльність (у формі перевірки по криміналістичним та оперативним облікам, ідентифікаційних спостережень за оперативним матеріалом, перевірка (у формі встановлення особи за документами), інші оперативно-розшукові заходи.

Виходячи з цього треба зазначити, що суб'єктами ідентифікації є експерт, слідчий, суддя, спеціаліст та інші особи, які приймають участь у процесі.

Встановлення групової належності (групофікація) – окремий випадок криміналістичної теорії, практична реалізація якого в судово-слідчій практиці дозволяє встановити схожість об'єктів і на цій підставі відносити їх до певного класу, виду, роду та групи. Визначення родової (групової) належності - самостійний процес дослідження поряд із ідентифікацією. Сутність цього процесу вчені зводять до того, що досліджуваний об'єкт треба співвідносити з відомим класом, родом чи видом.

Співвідношення поняття встановлення групової належності та поняття ідентифікації широко обговорювалось на сторінках видань та підручників такими вченими, як Р.С. Белкін, В.С. Мітричев, А.Р. Шляхов та ін.

Подальший розвиток теорії встановлення групової належності уможливив інтерпретування її, з одного боку, як першої стадії ідентифікації для розпізнання загального в конкретному, а з іншого — як самостійного методу дослідження, що дозволяє віднести об'єкт до певного класу, роду, виду чи вужчої групи.

Ідентифікація є стадійним процесом дослідження, який включає виділення загального в окремому. Наприклад, розпочинаючи порівняльне дослідження слідів пальців рук, їх насамперед групують за типами папілярних візерунків (дуги, петлі, завитки). Потім кожен групу поділяють на підгрупи меншого обсягу за заданою сукупністю ознак, а в

одержаній підгрупі знову здійснюють поділ, і так доти, доки не звуть її до двох об'єктів, ідентифікаційне поле кожного з яких містить неповторну сукупність ознак.

Таким чином, процес пізнання конкретного здійснюється через вичленування загального. З цього випливає, що групофікація завжди є першою стадією ідентифікації об'єктів, установлення тотожності яких є принципово можливим[50].

Ідентифікаційна ознака — індивідуалізуюча ознака, що властива порівнюваним об'єктам і використовується з метою ідентифікації.

Класифікація ознак об'єктів: загальні, що відображають найбільш істотні, постійні властивості об'єктів чи групи об'єктів: форму, розмір, колір, функціональну належність; частки - специфічні властивості об'єкта, здатні виділити його з ряду однорідних об'єктів; якісні (атрибутивні), визначаються якісними характеристиками (наприклад, завитковий папілярний візерунок); кількісні, визначаються числовими величинами; необхідність, у яких виявляється сутність ідентифікаційного об'єкта, без яких він не був би тим, що він є; випадкові, котрі не торкаються сутності самого предмета, носять випадковий характер розподілу, хоча і виникли під впливом закономірних причин;

Умови використання ознаки в якості ідентифікаційної, істотність ознаки, її специфічність, оригінальність (нетиповість, неповторність).

Ідентифікаційне поле — визначена система властивостей речі, що є безпосереднім об'єктом ідентифікації. За змістом термін «ідентифікаційне поле» є синонімом терміна «ідентифікаційний комплекс ознак».

Ідентифікаційний період — часовий інтервал, що дозволяє (з урахуванням стійкості і змінюваності ознак об'єктів, що ототожнюються) здійснювати процес ідентифікації.

Ідентифікаційний зв'язок — зв'язок об'єктів ідентифікації, обумовлений взаємодією людей і констатуємий за матеріально-фіксованими відображеннями ознак цих об'єктів (слідам).

Виділяють наступні стадії процесу ідентифікаційного дослідження:

1. Попереднє дослідження (встановлення наявності необхідних для ідентифікаційного дослідження матеріалів; перевірка правильності їхнього процесуального оформлення; оцінка кількості представлених матеріалів і придатності їх для проведення дослідження);

2. Роздільне дослідження (виділення найбільшої кількості ідентифікаційних ознак кожного з порівнюваних об'єктів, вивчення його ідентифікаційного поля);

3. Порівняльне дослідження (зіставлення виявлених ідентифікаційних ознак, властивому кожному об'єкту і встановлення співпадаючих і розрізняючихся з них);

4. Оцінка результатів порівняльного дослідження:

А) категоричні: про встановлення тотожності, коли поряд з переважними збігами відзначаються і несуттєві, з'ясовні розходження; про відсутність тотожності, при явних розходженнях визначальних відмінностей у головному; про неможливість вирішити ідентифікаційну задачу, коли з'ясувати природу розходжень і віднести їх до істотних чи несуттєвих не вдається;

Б) вірогідні — робляться експертом у тому випадку, якщо комплекс ідентифікаційних ознак недостатній для категоричного висновку. Вірогідний висновок доказового значення не має і може бути використаний лише в оперативно-розшуковій роботі.

У теорії криміналістичної ідентифікації виділяють також таке поняття як - криміналістична діагностика (встановлення властивостей і стану об'єкта, пізнання події, явища, процесу). Її розглядають як початковий етап ідентифікації і як самостійну задачу.

Задачі криміналістичної діагностики: встановлення (визначення, розкриття) об'єктивної істини шляхом вивчення і пояснення властивостей і станів об'єкта (явища); встановлення просторової структури обстановки злочинної події; визначення речовинної структури обстановки місця події; встановлення тимчасових характеристик злочинної події й ін. [43].

Отже, криміналістичну ідентифікацію можна визначити як – мета (задача) і результат самого дослідження; процес дослідження як система дій, виконуваних у визначеній послідовності для рішення задачі ототожнення; теоретична концепція про загальні принципи і прийоми ототожнення матеріальних об'єктів; як спосіб встановлення істини в процесі (кримінальному, цивільному й ін.).

1.3 Сліди людини – головне джерело криміналістичної ідентифікації

Теоретичні основи слідоведення, закономірності виникнення слідів, що відображають механізм злочину; розробку рекомендацій із застосування методів і засобів виявлення слідів, їхньої фіксації, вилучення й аналізу з метою встановлення обставин, що мають істотне значення для розкриття, розслідування і попередження правопорушень вивчає розділ криміналістики, що іменується трасологією.

Кожен злочинний акт викликає зміни в навколишнім середовищі. Відображенням злочинних дій є сліди. Розрізняють криміналістичне поняття слідів у широкому і вузькому значенні. У широкому — це будь-які матеріальні наслідки злочину, зміни об'єкта чи речової обстановки. Це можуть бути сліди, що виникли від впливу одного предмета на іншій (наприклад, сліди злому); об'єкти, залишені (кинуті, загублені)

злочинцем; об'єкти, віднесені з місця злочину; частини зруйнованих предметів (наприклад, осколки фарного розсіювача); запахи і т.д.

Сліди злочину у вузькому змісті можуть бути класифіковані в межах трьох великих груп:

- а) сліду-відображення;
- б) сліди-предмети;
- в) сліду-речовини.

Трасологія вивчає головним чином сліди-відображення, що відображають ознаки, що їх залишив: відбиток руки; слід злому, залишений ломиком; слід від колеса і т.д., і/чи механізм злочину: сліди крові, вузли, ручні шви і т.п.

У залежності від об'єктів, що залишають сліди-відображення, розрізняють: а) сліди людини (антропоскопія); б) сліди знарядь, інструментів, виробничих механізмів (механоскопія); в) сліди транспортних засобів (транспортна трасологія).

У залежності від умов формування сліди класифікуються по наступним групах: статичні (крапкові) і динамічні (лінійні); об'ємні і поверхневі; локального і периферичного впливу.

Статичними називають такі сліди, при утворенні яких кожна крапка слідообразуючого об'єкта залишає своє адекватне відображення на сприймаючому об'єкті. Утворення сліду відбувається в момент зупинки об'єкта, що до цього переміщався. Таким чином, в момент виникнення сліду об'єкти знаходяться, як би, в стані відносного спокою (статика). Прикладом статичного сліду може служити - відбиток пальця з відображенням папілярного візерунка і т.п.

Динамічні сліди виникають при зсуві крапок слідообразуючої площини по площині відтворюючої. Як статичні, так і динамічні сліди можуть бути об'ємними і поверхневими. Об'ємні (заглиблені) сліди виникають при вдавненні слідообразуючого об'єкту в більш м'яку слідовосприймаючу поверхню, що при цьому деформується. Поверхневі

(площинні) сліди виникають, коли обидва об'єкти (утворюючий і сприймаючий) приблизно рівні по твердості чи твердість сприймаючого більше: слід від пальця на склі.

Сліди-відшарування утворюються за рахунок зняття слідообразуючим об'єктом часток речовини, що покривали сприймаючу поверхню. Наприклад, злочинець торкається рукою свіжопофарбованих дверей. У результаті частинці фарби відшарувалися від об'єкта й відобразились на руках людини.

У залежності від того, де розташовані зміни, розрізняють сліди локального і периферичного впливу. Локальні сліди утворені самою контактуючою поверхнею (слід взуття (поверхневий чи об'ємний) утворений за рахунок зміни поверхні ґрунту в межах впливу на нього підошви). Периферичні сліди виникають за рахунок змін за межами контактуючих поверхонь (верх взуття злочинця забруднений будівельним пилом).

По ступені сприйняття розрізняють сліди: видимі, погано помітні і невидимі. Перші виявляють неозброєним оком. Погано видимі чи зовсім невидимі через відсутність кольору (незабарвлені, безбарвні), що маскує (несприятливого) кольору тла (кольору сприймаючої поверхні), а також у силу малих розмірів (мікросліди, мікрочастинки) сліди вдається знайти, застосовуючи спеціальні прийоми висвітлення, або шляхом механічного чи хімічного впливу різними речовинами на поверхню, де передбачається слід [4].

Виділяють два види фізичних властивостей людини:

а) зовнішні, або анатомічні, що характеризують будову тіла і його частин, зокрема корпусу, голови, обличчя, рук, ніг, зубів, шкіри;

б) внутрішні. На основі властивостей внутрішньої будови встановлюють групову належність крові, відокремлених часток тканини (нігті, волосся), різних виділень (сперма, піт, сеча).

Біологічні риси характеризують активність людини з точки зору функції. Звідси людина виділяє себе із середовища подібних трьома біологічними властивостями: динамікою, голосом, мовою, за цими властивостями можливо дуже точно ідентифікувати людину.

Динамічні властивості — це рухові навички, вони відображаються в процесі руху особи.

Голос, мова слугують засобом спілкування людини, головною її властивістю, реальним життям особи в її постійному спілкуванні. Мова — джерело інформації широкого плану. Досліджуються не всі види інформації, яка відображає мову, а тільки усна і письмова.

Психофізіологічні і психологічні властивості відображають стан людини: веселість, збудженість, пригніченість. Світоглядні властивості—духовне та ідейне обличчя людини: ідейність, безідейність, принциповість, безпринципність, нігілізм, вірність, зрадництво, патріотизм, націоналізм.

Морально-побутові властивості характеризують людину в побуті, сім'ї, малому колективі. Це гуманізм, нелюдськість, жорстокість, увічливість, черствість, совісність, облудність, нахабність, брутальність, скромність, шляхетність, зарозумілість, сором'язливість (сім'янин, бобир, п'яниця, розпусник, сексуально небезпечний тип).

Людина характеризується через властивості, притаманні фізичним тілам, тобто через будову, тож інформацію про такі властивості допустимо називати структурною. Біологічні характеристики відображають функціональну діяльність людини. Психолого-соціальні риси окреслюють особу щодо свідомості. Така інформація називається соціальною, або особистісною [50].

РОЗДІЛ 2.

РІЗНОМАНІТТЯ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ

2.1 Ідентифікація людина за ознаками зовнішності

Більшість сучасних методів криміналістичної ідентифікації людини засновано на дослідженні фізичних властивостей (слідів) людини, що залишаються на місці злочину. На цих методах я зупинюся докладніше в наступних параграфах своєї роботи.

Що стосується методів ідентифікації які ґрунтуються на біологічних і соціальних особливостях людини, то вони використовуються в меншій мірі.

Так, за допомогою біологічних особливостей, можна ідентифікувати людини по специфіці локомоційних рухів (шляхом проведення судово-трасологічної експертизи слідів ніг), особливостям почерку (шляхом проведення судово-почеркознавчої експертизи), особливостям голосу (шляхом проведення фоноскопічної експертизи), манері поводження, жестикуляції і т.п. Останні дві особливості як правило мають ідентифікаційне значення при проведенні оперативно-розшукової діяльності і пред'явленні осіб для впізнання. Також за допомогою біологічних особливостей людини можливо ідентифікувати автора рукописного чи друкованого тексту (шляхом проведення судово-почеркознавчої експертизи).

Що ж стосується ідентифікації людини по її соціальних особливостях, то вони як правило не стають об'єктами експертного ідентифікаційного дослідження, а застосовуються при веденні різних криміналістичних обліків, оперативно-розшукової діяльності, впізнанні.

Зовнішній вигляд (зовнішність) людини здавна використовуються при впізнанні і кримінальній реєстрації злочинців. Ознаки зовнішності людини, як відомо дуже різноманітні, численні й у побуті мають різні назви. Щоб використовувати ці ознаки з метою ототожнення людини, їх необхідно було класифікувати і при описі дотримувати єдиної термінології. Як ми вже відзначали, у 80-х роках ХІХ сторіччя французьким криміналістом А. Бертильоном була створена спеціальна методика опису ознак зовнішності людини, названа їм «словесним портретом». Згодом ці ознаки стали успішно використовуватися у фотопортретній ідентифікаційній експертизі. Широке застосування словесний портрет одержав у пошуковій роботі.

В рамках цього розділу ми детально зупинимось на ознаках і властивостях людини, класифікації та методики опису ознак зовнішності людини, по яких можливо цю людину ідентифікувати, також зазначу з яких джерел отримується інформація про зовнішній вигляд людини, визначу механізм збирання і використання цих джерел інформації для розшуку людини і ідентифікації, а також звернемо увагу на особливості методики ідентифікації людини за ознаками зовнішності.

Зовнішність є очевидною, вона лежить на поверхні і виділяє предмет у просторі. Будь-які об'єкти матеріальної живої і неживої природи характеризуються зовнішніми ознаками і внутрішніми властивостями.

Зовнішність (вигляд) людини — це фізичний бік, ознаки якого здавна використовуються у криміналістиці. Зовнішні ознаки поділяють на анатомічні (власне зовнішні, які я буду розглядати у цьому розділі) і внутрішні — структурні, які називаються властивостями.

Анатомічні ознаки — це вроджені особливості форми, розміру і розташування (локалізації) тіла (органів). На противагу їм внутрішні властивості характеризують будову організму на рівні ДНК та окремих молекул [50].

Криміналістична габітологія (лат. habitus — зовнішність, logos — вчення, синоніми - «габітоскопія», «криміналістичне вчення про прикмети людини», «ідентифікація людини за ознаками зовнішності», «судова габітологія», «дослідження зовнішньої будови об'єкта») вивчає зовнішні ознаки людини.

В системі опису ознак зовнішності використовують наступні ознаки зовнішності людини:

- стать;
- зріст;
- статура;
- фігура;
- плечі;
- розмір ніг;
- форма обличчя; тип обличчя; колір обличчя; особливості обличчя;
- форма волосся; колір волосся; облісіння; форма чола – висота, особливості;
- брови – висота, особливості; очі – форма, колір, особливості;
- ніс – розмір, форма спинки, основа, особливості;
- вуха – розмір, форма, особливості;
- рот – розмір, кути рота, особливості; губи – розмір особливості; зуби – розмір, особливості;
- підборіддя – профіль, фас, особливості; шрами; опіки;
- татуювання – зміст;
- нахили (алкоголік, наркоман);
- до чого проявляє інтерес;
- якими навичками володіє;
- функціональні ознаки – голос, мова;
- захворювання [50].

Для ідентифікації людини по її зовнішності, важливе значення має та обставина - з якого джерела інформація про ознаки зовнішності

людини поступила. Джерелами матеріальних слідів є люди і речі (предмети), а джерелами ідеальних — тільки люди.

Перша взаємодіюча система людина - людина — найпоширеніше джерело криміналістичної інформації, оскільки люди — найбільш часті суб'єкти правопорушень. Взаємодіюча система людина - людина є активною; крім психічного відображення, паралельно може відбуватися елементарне відображення-створення матеріальних слідів.

Інша взаємодіюча система людина – предмет є менш активною, але досить поширеною.

У криміналістиці для фіксації слідів пам'яті використовують такі способи:

- а) опис,
- б) малювання,
- в) композиція за допомогою фотознімків,
- г) композиція за допомогою підсумовування рисунків,
- д) композиція комп'ютерною технікою.

Методика колективного складання мальованого портрета. Влітку 1960 р. в м. Харків було вчинено 9 зґвалтувань, а злочинець не був знайдений. Розшук ускладнювався вельми малою інформацією у потерпілих, вони не бачили, а тільки чули злочинця. Тож дані про злочинця збирали по крихах. Для розшуку було складено колективний мальований портрет злочинця зі слів потерпілих, їх допитували по черзі, а художник виготовив підсумований портрет, який показували потерпілим. Останній портрет, більше схожий на злочинця, був розмножений і використаний як орієнтировка для розшуку. Незабаром за портретом злочинця на танцях впізнала дружинниця і він був затриманий [16].

У Києві невідомий злочинець вбив охоронця ТЕЦ, заволодів його карабіном, з якого застрелив таксиста та поранив пасажира. Далі злочинець на викраденому авто прямував в місто, де вбив працівника ДАІ. Очевидцем вбивства працівника ДАІ був проїжджаючий поряд

військовослужбовець. Через тиждень після вчинення злочину свідка було встановлено. Було складено фоторобот, за яким затримано злочинця [50].

Судово-слідча практика свідчить, що проведення судово-портретної експертизи має важливе, а інколи вирішальне значення у встановленні суттєвих обставин для справи, що розслідується (наприклад, встановлення особи невідомого трупа, особистості невідомого злочинця, зв'язків між певними особами, які цікавлять слідство і суд, чи є певна особа тією людиною, за кого вона себе видає тощо).

Судово-експертне порівняння особи при проведенні судово-портретної експертизи базується на науково-обґрунтованих криміналістами і судовими медиками принципах ідентифікації: кожен об'єкт матеріального світу (в тому числі і зовнішність певної особи) володіє визначеною сукупністю тільки йому властивих ознак, багато із яких відносно незмінні. Наукові дослідження і судово-експертний досвід свідчать, що у кожній людини тіло і його частини характеризуються великою кількістю фізичних та анатомічних особливостей (наприклад, тільки на обличчі їх може бути виділено більше ста).

Орієнтовний перелік питань, що вирішуються судово-портретною експертизою:

- Чи зображений на даному фотознімку громадянин Іванов?;
- Одна чи різні особи зображені на даних фотознімках?;
- Чи немає серед осіб, зображених на груповому фотознімку, особи, фотознімок якої надається?;
- Чи зображений на фотознімку невідомого трупа громадянин Петров?;
- Чи не належить череп скелетованого трупа невідомої особи, особі зображеній на фотознімку, наданому на дослідження (аналогічне питання може бути сформульовано перед судовим

експертом і тоді, коли на дослідження надається прижиттєвий рентгенівський знімок черепа визначеної особи)? [27].

Бажано, щоб серед порівняльних зразків були фотознімки близькі до фотознімка, що досліджується як за часом фотозйомки, так і за ракурсом зображення.

Ідентифікація трупа проводиться шляхом порівняння фотознімків трупа з прижиттєвими фотознімками (кінокадрами, рентгенівськими знімками голови). Фотознімки самого трупа повинні бути зроблені в декількох ракурсах (лівий профіль, три четверті повороту голови з правого боку і три четверті повороту голови з лівого боку тощо).

У випадках, коли ідентифікація особи здійснюється за допомогою кісткових залишків, зокрема, черепа, фотозйомка черепа повинна бути виконана також у різних ракурсах: фас; правий і лівий профілі; три четверті повороту з лівого і правого боку. Якщо будуть наявними фотознімки осіб, які, наприклад, пропали без вісті, то фотозйомка знайденого черепа невідомої особи виконується в тому ракурсі, в якому зображена особа на наданому для судово-експертного дослідження фотознімку [39].

Стадії проведення портретної експертизи:

1. Попереднє дослідження - вивчаються усі фактори, що могли вплинути на зовнішність, на якість її відображення в об'єктах експертизи; розглядається питання про неможливість провадження експертизи;

2. Роздільне дослідження - виявляються елементи, що одержали відображення, і ознаки зовнішності, оцінюється їхня ідентифікаційна значимість, зважаються питання про стать, вік, расово-етнічну приналежність людини;

3. Порівняльні дослідження (проводяться при рішенні експертизою ідентифікаційних задач) - установлюються збіги і

розходження елементів і ознак особистості, виявлених на попередній стадії;

4. Оцінка виявлених збігів і розходжень, формулювання висновку.

Висновки, що можуть бути отримані за результатами портретної експертизи:

1. позитивний категоричний;

2. можливий, якщо виявлені співпадаючі ознаки не мають достатньої ідентифікаційної цінності;

3. негативний, якщо ознаки, що розрізняються, стійкі і не можуть змінитися під впливом різних факторів у межах періоду, що розділяє час виготовлення притягнутих до порівняння відображень;

4. про неможливість встановити тотожність [43].

Отже, формами здійснення ідентифікації людини по ознаках зовнішності є – проведення впізнання, експертне дослідження, ідентифікація по криміналістичним облікам, інформаційно-пошуковим системам автоматизованим банків даних та інші ідентифікаційні дослідження по оперативним матеріалам.

На основі анатомічних особливостей людини діють такі методи ідентифікації особистості як – ідентифікація людини за слідами її рук і ніг, дентоскопічна ідентифікація людини, ідентифікація людини по шкірних покривах відкритої частини обличчя, ідентифікація людини за слідами нігтів.

2.2 Ідентифікація людини по слідам рук і ніг

Найбільш розповсюдженими слідами людини є сліди рук і сліди ніг. Можна навіть сказати так: злочин це справа ніг і рук людини в переважній більшості випадків[28]. Це пояснюється тим, що скоюючи злочину, винний не може не торкатися руками і ногами різних предметів, а такий дотик веде до того, що на ці предмети нашаровується потожирові речовини, якими завжди покриті поверхні кистей рук і поверхні п'ят ніг.

Сліди містять відображення шкірного рельєфу людини - виступаючих папілярних ліній і фляків, заглиблених складок - флексорних і білих ліній. Консистенція потожирової речовини така, що з її допомогою відображаються навіть дрібні деталі рельєфу шкіри. Рідше такі деталі можна розрізнити в пофарбованих кров'ю чи іншою речовиною поверхневих слідах чи рук у їхніх об'ємних слідах. Але оскільки переважна більшість слідів - це потожирові сліди, можливості знайти в слідах відображення папілярних ліній і їхніх деталей дуже великі.

Сліди рук бувають видимими і невидимими (латентними). Існує безліч методів виявлення і фіксації слідів рук, от лише кілька основних: оптичний (люмінісцентний) метод [35], порошковий метод [49], метод термовакуумного напилювання [66], пари йоду [12], а також методи авторадіографії (радіоактивних ізотопів), нінгідриновий, метод із застосуванням азотного срібла, метод із застосування аллоксана й ін.

Поряд з вербальною фіксацією виявлених слідів рук людини, повинні бути використані і інші методи криміналістичної фіксації: фотографування масштабним методом; перенесення слідів рук, виявлених, наприклад, на громіздких об'єктах, які неможливо або

недоцільно прилучати до справи, що розслідується, на спеціальні дактилоскопічні плівки [26].

Розрізняють ознаки, що характеризують форму і розміри кистей рук і ознаки рельєфу поверхні шкіри. У слідів звичайно відображається невелику ділянку пальця чи долоні руки. Рідко зустрічаються відбитки декількох пальців, ще рідше - відбитки пальців і долоні руки.

Ознаками кистей рук є: розміри і загальна форма кисті; розміри і форма пальців і долонь. Найбільше значення мають патологічні зміни форми долонь і пальців (скривлення, відсутність пальців чи окремих фаланг, стовщення суглобів і ін.); форма, розміри і відносне (по висоті) розташування нігтевих фаланг пальців, що використовуються як ознаки так називаної фалангометрії.

Перераховані ознаки можуть бути вивчені і використані з метою ідентифікації в тих рідких випадках, коли вдається знайти відбитки всієї кисті чи руки хоча б декількох пальців у всю їхню довжину. Основне ж ідентифікаційне значення мають ознаки рельєфу шкіри в першу чергу – папілярні візерунки.

Шкіра на долонних поверхнях рук покрита системою складок, що утворюють її рельєф. Особливості рельєфу використовуються як ідентифікаційні ознаки. Найважливіші з них – папілярні чи складки лінії. Це визначається їхньою практичною незмінюваністю і різко вираженою індивідуальністю. Інші ознаки (флексорні складки, тонкі і білі лінії) вважаються допоміжними і використовуються в якості самостійних у випадках, коли папілярні лінії в сліді не відобразилися.

Папілярні візерунки дуже стійкі і відновлюються після опіків шкіри і легких травм, що не торкаються її сосочкового шару. Лише глибокі порізи, важкі опіки, тривалий вплив радіації, деякі захворювання шкіри ведуть до необоротних змін і навіть знищенню візерунків.

Класифікація візерунків по загальній будові являє собою класифікацію їх загальних ідентифікаційних ознак. Разом з тим ознаки

загальної будови візерунків дозволяють розрізнити візерунки з різних ділянок рук, визначити (локалізувати) і ділянку, що відобразилася в сліді.

На руках виділені 19 ділянок, що характеризуються визначеними анатомічними ознаками (самостійна фаланга пальців) і що володіють специфічною будовою розташованих на них папілярних візерунків. Такими ділянками є 5 ногтевих, 4 середніх, 5 основних фаланг пальців, а на долоні - гіпотенарна ділянка (узвиштя, утворена групою м'язів у мізинців) і 4 тенарних ділянки.

Візерунки, розташовані на різних ділянках руки, володіють низкою загальних рис. Вони складаються з папілярних ліній чи складок шкіри, що мають однакову анатомічну природу, властивості, подібні зовнішні ознаки і деталі і будови.

На нігтевих фалангах пальців, гіпотенарних і тенарних ділянках долонь потоки папілярних ліній вигнуті у формі дугових петель, кіл і спіралей. Папілярні лінії як би "обтікають" визначені пункти, розташовані на ногтевих: фалангах і долонях рук. У місці максимального зближення трьох потоків ліній утворюються дельти, розташовані в центрі таких пунктів. Візерунки складаються з одного чи двох (у дуже рідких випадках - трьох) потоків ліній. У залежності від кількості потоків візерунки поділяються на прості і подвійні, складені; у залежності від напрямку й форми потоків ліній на 3 групи: дугові, петлеві і завиткові. У кожній з названих мною груп виділяють наступні підгрупи і види візерунків.

У дугових - початкові, розвиті і шатрові дуги. У петлевих - прості петлі, петлі "ракетки", половинчаті, правобічні і лівосторонні, однобічні і зустрічні петлі. У завиткових - прості завиткові (кола, овали, спірали) і складові (петлеспіральні, петлекругові і петледугові) візерунки.

Папілярне лінії утворюють деталі, що класифікуються на наступні групи: початок і кінець лінії (припинення лінії); переривання лінії

(папілярна лінія припиняється і через кілька міліметрів відновляється); віли (папілярна лінія розходить на 2 лінії чи 2 лінії зливаються в одну); гачок (роздвоєння лінії, при якому одна коротка); місток (коротка лінія, що з'єднує 2 поруч лежачі лінії); вічко (лінія поділяється на 2 короткі, що зливаються знову в одну); обривок (коротка папілярна лінія); крапки (острівці, обривки, довжина яких не перевищує ширини папілярної лінії); злами і вигини (лінія відхиляється убік, а потім випливає в колишньому напрямку, утворюючи плавний чи вигнутий кутастий злам).

Наявність таких деталей на визначених ділянках візерунків, їхнє взаємне розташування, а також розміщення щодо центра упора і дельти - усе це використовується як ідентифікаційні ознаки.

Першими мікроскопічними деталями візерунків, що ще на початку нинішнього сторіччя стали застосовувати з метою дактилоскопічної ідентифікації, є пори - невеликі поглиблення на папілярних лініях, на дні яких маються отвори потових залоз. Виступи і западини – це невеликі нерівності на бічних краях папілярних ліній. Тонкі лінії – це мікроскопічні деталі, які відрізняються від папілярних ліній шириною, що у тонких ліній не перевищує 80 мкм. Дослідження показали, що вони являють собою виступи на дні борозенок. Флексорні лінії – знаходяться на долонях і між фалангами пальців. Білі лінії – дрібні складки, що відображаються в слідах папілярних візерунків. Фляки (шрами) – наслідок різних травм, захворювань і хірургічних операцій. Всі ці перераховані мною особливості структури кистей рук використовуються для ідентифікації особи[35].

Отже, підсумовуючи вищевикладене можна визначити три основні властивості візерунків, які утворювалися сосочковими лініями на кінцях пальців людей:

а) візерунок на протязі всього життя людини залишається незмінним;

б) всі візерунки пальців різні;

в) різниця візерунків настільки виражена, що було можливо розподілити їх на типові групи, тобто класифікувати.

З математичних підрахунків випливає, що ймовірність зустрічі двох цілком однакових відбитків дорівнює одному із 64 мільярдів випадків. По виявленні на місці злочину слідів рук, з метою встановлення особистості людини, що залишила ці сліди, призначається дактилоскопічна експертиза.

В експертну установу для проведення названої експертизи спрямовуються речовинні докази на який виявлені сліди рук чи припускається їх наявність.

Методика ідентифікаційного дослідження слідів папілярних візерунків складається з декількох стадій. Перша стадія – ознайомлення з матеріалами, що надійшли, огляд об'єктів, виявлення і фіксація мікроознак. Друга стадія – аналітичне дослідження, що у свою чергу містить у собі дві операції: 1. встановлення поля кожного сліду в координатах долонної поверхні руки; 2. угруповання слідів, уможливорює використання взаємного розташування пальців, для встановлення того, якою рукою і яким пальцем залишені сліди. Третя стадія – порівняльне дослідження, що складається в зіставленні оцінних даних про ознаки, що відобразилися в сліді й експериментальних відбитках. Четверта стадія – складання висновку експерта [35].

Можливо також установити особу людини по відбитках пальців, що були залишені їй на місці події, шляхом їхньої перевірки за дактилоскопічною картотекою. (Обвинувачувани, затримані і засуджені особи підлягають алфавітному і дактилоскопічному обліку. Дактилокарта на особу заповнюється на бланку встановленого зразка, де у відповідних графах фіксуються такі зведення: стать; прізвище, ім'я і по батькові; число, місяць, рік народження; місце народження; дактилоскопічна формула по 10-пальцевій системі; основні і контрольні

відбитки пальців; підпис особи; дата проведення дактилоскопірування; орган, де проведений дактилоскопірування; підстава для дактилоскопірування; відбитки долонь; прикмети; прізвище і підпис працівника, що заповнив дактилокарту) [21]. Однак у зв'язку з тим, що зазначена картотека все ще знаходиться на папері, а не в електронному вигляді, цей процес є дуже трудомістким і найчастіше не ефективним.

Я цілком згодна з думкою Л.Н. Іванова і В.М. Юріна [20], що пропонують для удосконалення системи дактилоскопічної ідентифікації в систему дактилоскопічного обліку впроваджувати комп'ютерні технології, що дозволяють створити єдині банки даних у масштабах усієї країни, а в перспективі і не однієї, що полегшить і значно прискорить процес пошуку необхідної інформації.

Ось приклади, коли по відбитках пальців, шляхом проведення судово-дактилоскопічної експертизи, була встановлена особа злочинця.

10.12.2003 р. зникли мешканці квартири № 54 будинку № 24 по вул. Гайдара в м. Одеси С.І. Минченко і її дочка Л.Ю. Трофимова (у процесі досудового слідства було встановлено, що жінки були вбиті).

Під час проведення огляду даної квартири встановлено, що речі із шафу були розкидані по підлозі. З квартири були викрадені документи на квартиру. Під час проведення огляду – предмети, що знаходились в квартирі оброблялися дактилоскопічним порошком. На косяку дверної коробки і коробці від мобільного телефону були вилучені відбитки пальців рук, що були перекопійовані на дактоплівку.

Слідчим була призначена судово-дактилоскопічна експертиза, на вирішення якої були поставлені наступні питання:

- Чи маються на представлених для дослідження дактоплівках сліди пальців рук людини?
- Чи придатні вони для ідентифікації?
- Чи не залишені сліди пальців рук на даних дактоплівках С.С. Вовк?

У результаті проведення названої експертизи було встановлено, що сліди пальців рук, виявлених у квартирі № 54 будинку № 24 по вул. Гайдара в м. Одеси належать Вовк С.С.

Отже, експертиза підтвердила версію слідства про причетність до здійснення вбивства С.І. Минченко і Л.Ю. Трофимовой, С.С. Вовк і стала одним з доказів його вини [72].

08.10.2003 року в Приморський райвідділ міліції міста Одеси, надійшло повідомлення про зникнення Хехнева Олександра Веніаміновича, 10.09.1950 р.н., що проживав в м. Одесі, по вул. Белінського, 8, квартирі № 2.

В процесі огляду квартири А.В. Хехнева, були виявлені частини розчленованого тіла чоловіка. Голова, кисті рук і ніг виявлені не були. Також були виявлені і вилучені сліди пальців рук людини на емальованій мисці.

Основним підозрюваним по даній кримінальній справі був А.В. Кондратьєв.

У процесі досудового слідства була призначена судово-дактилоскопічна експертиза, по виявленім на місці злочину відбиткам пальців рук.

Відповідно до висновку судово-дактилоскопічної експертизи № 835 від 25.11.2003 року сліди пальців рук людини, виявлені на предметах вилучених у квартирі А.В. Хехнева, належали А.В. Кондратьєву [73].

Зараз я вважаю за потрібне перейти до з'ясування ідентифікаційної цінності слідів ніг людини, адже при проведенні слідчого огляду нерідко вдається знайти сліди ніг людини.

У залежності від механізму утворення їх можна розділити на динамічні (сліди, що утворилися в результаті руху, у тому числі і сліди ковзання) і статичні. Динамічні (лінійні) сліди ніг утворюються при положенні ноги, коли сила її впливу на слідосприймаючу поверхню

спрямована під кутом менше 90° (швидка ходьба, біг). У таких слідах крапковий рельєф підошви взуття одержує перетворене лінійне відображення. Статичні (крапкові) сліди ніг - це сліди, що утворюються при положенні ніг, коли сила їхнього впливу на слідосприймаючу поверхню спрямована до неї по нормалі - під кутом 90° (наприклад, при стоянні, повільній ходьбі). За характером змін, які виникають на слідосприймаючій поверхні ці сліди поділяються на об'ємні і поверхневі. Об'ємні сліди - це, як правило, утиснені сліди, що утворюються на пухкому ґрунті і на інших аналогічних поверхнях у результаті деформації слідосприймаючої поверхні і мають три виміри: довжину, ширину і глибину. Поверхневі сліди уявляють собою плоскі відображення на твердих рівних поверхнях підошви взуття чи стопи ноги людини. Поверхневий слід - це слід, формування якого відбувається в процесі взаємодії зовнішніх поверхонь, що не приводить до необоротних змін форми і внутрішньої структури сприймаючої поверхні.

При утворенні такого сліду змінюються колір і структура слідосприймаючої поверхні через нашарування чи відшарування речовини сліду. Сліди нашарування - це поверхневі відображення зовнішньої будови слідоутворюючого об'єкта (підошви взуття чи стопи ноги людини), що утворюються на слідосприймаючій поверхні за рахунок відділення незначної кількості речовини слідоутворюючого об'єкта (наприклад, пилу, бруду, фарби, крові і т. ін.). Сліди відшарування - це поверхневі відображення зовнішньої будови слідоутворюючого об'єкта, які утворюються за рахунок відділення незначної кількості речовини, що мається на слідосприймаючій поверхні (пилу, бруду, фарби і т. ін.) і винесення її виступаючими поверхнями слідоутворюючого об'єкта.

Сліди нашарування можуть бути як видимими (нашарування на слідосприймаючій поверхні, наприклад, бруду, фарби, крові й інших

речовин, що знаходилися на слідоутворюючій поверхні підошви взуття чи стопи людини, і нашарувалися в результаті контакту на слідосприймаючу поверхню), так і невидимими чи слабовидимими (нашарування на слідосприймаючу поверхню потожирових виділень організму людини в результаті зіткнення з нею стопи босої ноги людини).

Сліди ніг людини можуть бути локальними і периферичними.

При локальному контакті відображаються в сліді сама поверхня слідоутворюючого об'єкта, а також його контури, якщо вони вступають у контакт. Зміни при периферичному слідоутворенні не відображають поверхні слідоутворюючого предмета, а окреслюють лише його контури в межах проекції. Тому такі сліди називаються в практиці контурними [62].

При проведенні попереднього дослідження слідів ніг людини проводяться їхні вимірювання. У слідів босої ноги вимірюються: загальна довжина сліду по осьовій лінії, що проходить через крайню точку заокруглення п'яти і центр подушечки нігтьової фаланги третього пальця до точки перетинання її з лінією, перпендикулярною осьовій лінії, що стикається з крайньою передньою точкою великого пальця; ширина плюсневої (у найбільше широкому місці), відбитка ступні (у найбільш вузькому місці) і п'яtkової частин; довжина і ширина пальців, загальна будова папілярних узорів.

У слідах взуття вимірюванням підлягають: загальна довжина підошви по осьовій лінії; довжина підметкової частини, проміжної частини і каблука по цій же лінії; ширина підметкової частини в самому широкому місці; ширина проміжної частини в самому вузькому місці; ширина каблука в самій широкій частині чи по його передньому краю. У слідах ковзання вимірюють їхню загальну довжину, ширину, відстані між найбільш великими трасами, їхню ширину і глибину.

Нерідко при проведенні слідчого огляду виявляються кілька слідів ніг людини, що уявляють собою ряд послідовних відбитків лівої і правої ніг, які утворилися у результаті ходу чи бігу людини, їх прийнято називати доріжкою слідів. У ній, як правило, відображаються функціональні особливості людини. У ряді випадків вивчення доріжки слідів ніг людини дозволяє одержувати відомості про механізм події, особливості ходу людини й інших її ознак.

Сліди локомоційних (погоджених, координованих) рухів, що виникають при ходьбі, бігу, завжди привертали увагу криміналістів. Сукупність локомоційних рухів, що фіксуються у вигляді доріжки слідів ніг, є джерелом інформації про ті властивості особи людини, що відображаються в навичках цих рухів, що увібрали в себе фізіологічні, анатомічні й інші особливості його організму. У цих слідах міститься інформація про властивості особи людини, її можливостях фізично здійснити ті чи інші локомоційні рухи нижніх кінцівок у визначених параметрах і геометричному малюнку. Усе це разом узятє і складає зміст цієї інформації, що дозволяє виділити із числа навколишніх конкретну людину, визначити деякі її особисті особливості, установити й інші обставини розслідуваного злочину, зв'язані з проявом локомоцій.

Криміналістичне значення такої інформації і межі її практичного використання встановлені більш-менш виразно. Однак у підході до вирішення основного питання про можливість ідентифікації особи конкретної людини за допомогою особливостей, що фіксуються в слідах ніг, його локомоційних навичок існують дві принципово різні точки зору [26].

Точка зору, відповідно до якої за особливостями локомоційних рухів, що фіксуються в слідах нижніх кінцівок, не можна ідентифікувати особу тієї чи іншої людини, наприклад, Б.І. Шевченко, висловлена дуже категорично[6].

На підставі такого твердження деякі практичні працівники при використанні цього виду особистої інформації обмежуються тільки лише висуванням пошукових версій. Інша точка зору, яка започаткувала судження про можливість ідентифікації особи людини за допомогою особливостей його локомоційних рухів, що фіксуються в доріжці слідів, висловлена у формі лише припущення[45] і науково обґрунтовані висновки при вивченні доріжки слідів можливі лише на основі ретельного вивчення сукупності відбитків[32]. Але навіть і в такому вигляді останнє висловлення заслуговує на особливу увагу, оскільки практична його реалізація дозволяє значно розширити границі використання особистої інформації, закладеної в рухах, що фіксуються, локомоційних навиків, і перейти від орієнтованого судження про особу злочинця до її ідентифікації.

Виходячи з фізіологічної природи локомоційних навиків, характеру їхнього прояву і фіксації в доріжці слідів і опираючись на криміналістичну практику їхнього використання, можна прийти до висновку про можливість здійснення за допомогою їх ідентифікації особи людини. На сучасному рівні розвитку криміналістики цей вид ідентифікації може бути здійснений тільки при наступних умовах:

1) коли в доріжці слідів зафіксовані особливості локомоцій, що зустрічаються рідко, але стійко проявляються в особі, яка їх залишила: значне розходження у величині рухів правої і лівої ноги чи волочіння однієї із них, розходження в кутах розвороту ступень, атипичність їхнього розвороту (клишоногість), у негативному розташуванні ступень тощо;

2) коли особа, підозрювана в скоєнні злочину, у силу властивих йому анатомо-конституційних особливостей у будові нижніх кінцівок фізично не в змозі відтворити в максимальному значенні параметрів ті рухи ніг, що відобразилися в доріжці слідів, виявленої на місці події. Наприклад, довжина кроків у доріжці слідів дорівнює 90 см, а

підозрюваний через властиву йому невелику довжину ніг не в змозі фізично навіть при їхньому максимальному розмаху робити кроки такої довжини.

У всіх інших випадках, коли при ходьбі чи бігу навикові рухи нижніх кінцівок відбуваються в нормальних межах, дослідження інформації, що міститься в доріжці слідів ніг, спрямовано вже не на ідентифікацію особи людини, що їх залишила, а на встановлення групової належності її локомоційних властивостей [26].

Крім ідентифікації особи конкретної людини чи встановлення групової належності властивостей його локомоційних навичок, за інформацією, що міститься в доріжці слідів ніг можна при відповідних умовах визначити дані про окремі ознаки її зовнішності і про особливості фізичного стану, які вона зазнавала при ходьбі чи бігу[32].

Особливу цінність представляє інформація про аномалії в рухах нижніх кінцівок. Такого роду інформація, якщо вона за якимись причинами не була використана для ідентифікації особи злочинця, може бути успішно використана при проведенні оперативних заходів щодо його розшуку і затримки.

Способи фіксації слідів ніг (взуття):

- 1) опис у протоколі;
- 2) фотографування;
- 3) копіювання;
- 4) виготовлення зліпків;
- 5) складання схем і замальовок [63].

З метою ідентифікації особи людини, якою були залишені на місці події сліди ніг може бути призначена судово-трасологічна експертиза слідів ніг людини.

Варто помітити, що якщо на експертне дослідження надані сліди папілярних візерунків пальців ніг людини, з відповідними експериментальними зразками слідів підозрюваного, то експертиза

зможе ідентифікувати особу по цих ознаках (якщо вони будуть придатні для ідентифікації), а якщо на експертне дослідження представлені панчохи, чи шкарпетки, взуття, то в результаті проведення названого дослідження може бути зроблений висновок лише про їхню групову і видову приналежність.

Методика ідентифікаційного дослідження слідів ніг людини також як і дослідження папілярних візерунків пальців рук людини складається з 4-х стадій: перша стадія – ознайомлення з матеріалами, що надійшли, друга стадія - аналітичне дослідження; третя стадія - порівняльне дослідження; четверта стадія - складання висновку експерта[35].

2.3 Застосування методу дентоскопічної ідентифікації особи

Будову зубів людини судові медики і криміналісти здавна відносять до ознак зовнішності, хоча це скоріше ознаки внутрішньої будови, оскільки вони не завжди видні. Разом з тим сліди зубів та їх ознаки включені в структуру словесного портрета, картки збирання інформації для формування сучасних єдиних банків даних, картки непізнаного трупа і безвісти зниклої особи. У цьому зв'язку вони розглядаються саме в цьому параграфі.

Сліди зубів людини в слідчій практиці зустрічаються порівняно рідко, але криміналістичне значення їх дуже велике. Анатомічна будова зубів у своїй сукупності є індивідуальною, що дозволяє проводити по їхніми слідами ототожнення злочинців, непізнаних трупів, осіб, що безвісти зникли[58].

По слідах зубів можна судити про умови утворення слідів, а в ряді випадків про статеву належність і вік людини, її професію, наявності зубних протезів і їхніх видів, перенесених хворобах тощо.

Сліди зубів можуть бути виявлені на тілі потерпілого, злочинця, на недокурках, пломбах, пляшкових ковпачках, продуктах харчування. У практиці криміналістичних досліджень зустрічаються, як правило, об'ємні сліди зубів - тиску і ковзання. Лише на тілі живих осіб і на трупах іноді залишаються поверхневі сліди зубів у вигляді синців, викликаних здавлюванням шкіри зубами в результаті укусу.

Сліди зубів людини розділяються на: а) відкуси; б) надкуси (укуси). [13].

При надкусі відбувається неповне змикання зубів і на протилежних поверхнях об'єкта утворюються сліди, що відображають жувальну поверхню верхніх і нижніх зубів, а також деяку частину їхньої бічної поверхні.

При відкусі зуби стуляються цілком, відокремлюючи відкушену частину. На об'єкті, від якого зроблений відкус, залишаються сліди у виді желобків, що повторюють конфігурацію зовнішнього краю зубів. На відкушеній частині відображаються сліди від внутрішньої поверхні зубів у виді опуклих дугоподібних смуг.

Найбільш інформативні сліди надкусу. По них (як правило об'ємним) можна судити про характер загальних, і індивідуальних ознаках зубного апарата: формі і розміри дуги зубного ряду, асиметрії правої і лівої галузей зубного ряду, нахилі зубів у ряді, відстані між зубами, кількості зубів у ряді, їхній формі (жувальної чи поверхні, що ріже,), положенні в зубному ряді, розмірах, рельєфі жувальної чи передньої поверхні, наявності протезів (коронки, пломби і т. п.) [58].

Сліди зубів людини можна знайти на наступних об'єктах:

- 1) продукти харчування;
- 2) стільниковий віск;
- 3) тіло потерпілого;
- 4) тіло злочинця;
- 5) трупі;
- 6) різні предмети (на мундштуках цигарок; свинцевих і пластмасових пломбах; дощечках, що служили прокладкою при стиску пломби і т. ін.) [26].

Результати попереднього дослідження і вимірювань слідів зубів людини фіксуються в протоколі. Об'ємні сліди зубів описують, фотографують, виготовляють зліпки (полімерні, гіпсові). Зліпки рекомендується виготовляти тільки з предметів, які не можна вилучити разом зі слідом (олія, сир, фрукти висихають і слід деформується). Інші сліди треба доставляти на експертизу безпосередньо з предметом-носієм.

Для ідентифікації людини по слідам зубів може бути назначена судово-трасологічна експертиза слідів зубів людини.

Орієнтовний перелік питань, що вирішуються названою експертизою:

- чи є ушкодження (синяки, рани тощо) на тілі живої людини (трупа), інших предметах слідами зубів?;
- зубами людини чи тварини утворені сліди, надані на судову експертизу?;
- якими саме зубами могли бути залишені сліди (різцями, кликами, корінними)?;
- зубами верхньої чи нижньої щелепи, правого чи лівого боку залишені сліди?;
- який вік людини, що залишила сліди зубів, її стать, можлива професія?;
- які особливості має зубний апарат людини, що залишала сліди?;
- який механізм утворення слідів зубів?;
- чи не могли бути залишені сліди зубними протезами?;
- чи не залишені сліди зубів конкретною особою, експериментальні зразки слідів зубів якої надані на судово-експертне дослідження?

Для проведення судово-трасологічної експертизи зубів людини судовому експерту-трасологу надаються наступні об'єкти: предмети, на яких виявлено сліди зубів (харчові продукти, недокурки тощо); сліди зубів (укусу) на тілі живої людини (трупа), які були зафіксовані за допомогою фотозйомки масштабним методом або людина (труп), на тілі якої було виявлено сліди зубів (укусу); зліпки, виготовлені зі слідів зубів (укусу, надкусу чи відкусу); фотознімки слідів зубів; зразки для порівняльного дослідження - зліпки, отримані шляхом укусу, відкусу і надкусу з залученням спеціаліста зубного лікаря-ортопеда; матеріали кримінальної справи, які торкаються питань щодо виявлення слідів зубів людини. [52].

Методика судово-медичної трасологічної експертизи слідів зубів уявляє собою систему алгоритмів, що складається з послідовних дій

вирішення окремих задач, поєднаних в етапи (стадії) дослідження. В результаті виділяються ознаки зубів, що відобразилися в сліді-ушкодженні, проводяться експериментальне і порівняльне дослідження, ототожнюється людина чи встановлюються діагностичні факти, здійснюється оцінка результатів дослідження. [53].

2.4 Ідентифікація людини за слідами нігтів, виявлених на місці події, або в інших місцях.

Поряд зі слідами пальців рук людини на місці події або в інших місцях можуть бути виявлені сліди нігтів людини. Ці сліди можуть бути залишені людиною і виявлені при проведенні попереднього дослідження в процесі слідчого огляду у вигляді: 1) слідів-трас (подряпин) або відображень рогової поверхні нігтя; 2) окремих фрагментів пластинок нігтів.

Криміналістичне дослідження виявлених фрагментів нігтьових пластинок, а також слідів нігтів людини дозволяє ідентифікувати конкретну особу й отримати відомості про механізм і динаміку протиправної події.

Фрагменти нігтьових пластинок можна використовувати з метою ідентифікації особи тому, що рогова речовина, яка покриває пластинку нігтя, утворює своєрідний рельєф у вигляді помітних неозброєним оком подовжніх валиків і борозенок. В міру росту, що відбувається з «швидкістю» 4-5 мм на місяць, пластинка як би ковзає по гребінцях ложа, тому на протязі всього нігтя і на його обрізках зберігається однаковий рельєф. Він індивідуальний для кожного пальця руки (ноги) людини, не повторюється в різних людей, стійкий протягом усього життя і має здатність до слідоутворення, тобто має ті ж властивості, що і папілярні лінії (узори) [41].

Фрагменти нігтів людини можна знайти як на місці події, так і за місцем проживання, наприклад, в помешканні потерпіло чи підозрюваного. Набагато складніше знайти сліди нігтів у вигляді відображень поверхні нігтя чи у вигляді трас (подряпин).

З метою встановлення належності фрагментів нігтів у єдиному цілому проводиться судово-трасологічна експертиза. Якщо слідчого цікавить, яким способом чи знаряддям відділені фрагменти нігтів, ці питання можуть вирішуватися трасологами. Якщо виникає необхідність в отриманні висновків про захворювання людини, її професію (судячи з обрізків нігтів чи за змістом речовин, яка знаходиться на них), то можуть призначатися судово-медична, судова експертиза речовин, матеріалів і виробів чи комплексна експертиза.

Об'єктами дослідження судового експерта-трасолога можуть бути сліди нігтів та обрізки нігтів, виявлені і вилучені в ході розслідування, зразки для порівняння (нігтьові пластинки пальців рук (ніг) осіб, що перевіряються, чи трупів), а також матеріали справи, у яких зафіксований час і місце виявлення нігтів (слідів нігтів), умови отримання зразків тощо.

За допомогою слідів нігтів можна встановити конкретну особу і конкретний палець відповідної руки (ноги).

Орієнтовний перелік питань, що вирішуються:

- чи не залишені виявлені сліди нігтями рук людини?;
- який був напрямок руху руки, що залишила сліди нігтів?;
- нігтем якого пальця і якої руки були залишені сліди?;
- сліди нігтів залишені однією рукою чи обома (рукою однієї особи чи декількох), якщо декількох, то скільки осіб залишили сліди нігтів?;
- який був механізм і умови утворення слідів нігтів (подряпини підчас оборони тощо)?;
- чи не залишені сліди нігтями рук певної особи? [27].

РОЗДІЛ 3.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗА ОСОБЛИВОСТЯМИ ПИСЬМОВОГО ТЕКСТУ, ПОЧЕРКУ, СЛІДІВ ДНК ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

3.1 Криміналістичне дослідження письмового тексту та ідентифікація особи за її почерком

В практиці розслідування різних категорій правопорушень слідчому приходиться нерідко працювати з такими криміналістичними об'єктами на поверхні яких можуть бути виявлені сліди людини у вигляді її почерку який може складатися як із декількох письмових знаків, наприклад, підпис (мало об'ємні об'єкти), так і з великої кількості письмових знаків, які складають слова і речення. З метою успішного використання цих криміналістичних об'єктів у розслідуванні і розкритті правопорушень, слідчий повинен володіти основами визначення окремих ознак почерку, щоб на початковому етапі розслідування поперше - мати можливість отримання діагностичної інформації про особу яка написала знайдений текст (про її вік, стать, освіту, кваліфікацію тощо), а по-друге, при наявності підозрюваних осіб, провести попереднє дослідження з метою ідентифікації наявного почерку і почерку підозрюваної особи і таким чином отримати оперативно необхідну інформацію для планування наступних слідчих дій.

Нарешті, при вирішенні слідчим питання про необхідність призначення ідентифікаційної почеркознавчої судової експертизи з метою підтвердження особи, яка написала знайдений в тій чи іншій слідчій ситуації текст, слідчий міг відрізнити почерки декількох підозрюваних осіб і правильно провести відбір у підозрюваної особи у

вигляді вільних, відносно вільних чи експериментальних зразків почерку.

У разі якщо в процесі досудового слідства стає необхідним встановити автора певного тексту (рукописного чи машинописного) слідчим призначається судово-авторознавча експертиза.

Один з методів криміналістичної ідентифікації особи є судове почеркознавство (криміналістичне дослідження почерку). Його суть складається в порівняльному дослідженні ознак почерку, що відобразилися в документі, виконавець якого невідомий чи викликає сумнів, і ознак почерку, що мають у зразках, написаних особами, підозрюваними у виконанні цього документа.

Написання тексту є виявлення думки людини, зафіксованої за допомогою графічних знаків і правил сполучення. У тексті розрізняються змістова і графічна сторони. Поняття змістової сторони охоплює зміст, стиль і манеру написання, лексику й інші особливості. До графічної сторони відноситься почерк — система вироблених рухів, що служить для зображення букв, слів, цифр, знаків. При дослідженні тексту обидві його сторони — змістова і графічна — розглядаються в їхній єдності і взаємозв'язку. [4].

Почерку людини властиві загальні й приватні ознаки.

Загальні ознаки почерку - це властивості почерку ознак, які проявляються у всіх, або в переважній більшості букв рукопису і характеризують його виконавця взагалі. В залежності від розмежування властивостей відображення письмово-рухових навиків загальні ознаки діляться на три групи.

Перша група - ознаки, які відображають ступінь і характер формування письмово-рухового навичку. До них відносяться ступінь виробленості, координація рухів, темп письма, а також будова почерку за ступенем складності. Друга група - включає до себе ознаки, які відображають структурні характеристики траєкторії рухів. Це -

переважні форми, напрямок і протяжність (висота букв, розгін і розстановка) рухів, ступінь зв'язності (безперервності) рухів, ступінь і характер натиску. Третя група - ознаки, які відображають просторову орієнтацію (відносне розміщення) фрагментів рукопису і рухів, якими вони виконуються. При цьому беруться до уваги специфічні особливості розміщення самостійних фрагментів документу (звернень, дат, резолюцій, підписів тощо) в межах аркушу бумаги; розміщення тексту відносно зрізу аркушу бумаги - поля; їх наявність, відсутність, локалізація, розмір і конфігурація лінії полів; розміщення початкового руху у першому рядку абзацу відносно початку інших рядків і попереднього рядка (розмір червоного рядка і інтервалів між абзацами). До ознак цієї групи відносяться також розмір інтервалів між рядками, розміщення лінії письма відносно бланкового рядка, напрямок лінії письма в рядку (положення рядків відносно горизонтального зрізу аркушу бумаги), форма лінії письма в рядку, розмір інтервалів між словами, розміщення розділових знаків відносно попереднього слова, лінії письма чи бланкового рядка.

Приватні ознаки почерку - це властивості почерку, які проявляються в окремих буквах рукопису і характеризують особливості їх виконання. В залежності від розмежування властивостей письмово-рухового навичку приватні ознаки діляться на три групи.

Перша із них - приватні ознаки, що відображають ступінь і характер сформування письмово-рухового навичку. Вони включають: темп рухів при виконанні окремих письмових знаків; складність рухів при виконанні букв.

Друга група - приватні ознаки, що відображають структурні характеристики рухів. До них відносяться: форма рухів при виконанні букв і їх елементів; форма рухів при з'єднанні букв і елементів; напрямок рухів при виконанні букв і елементів; протяжність рухів при виконанні букв і їх елементів; вид з'єднання рухів при виконанні букв і

їх елементів; кількість рухів при виконанні букв і їх елементів; послідовність рухів при виконанні елементів букв.

Третю групу характеризують приватні ознаки, що відображають просторову орієнтацію (відносне розміщення) рухів, якими виконуються букви і їх елементи. Передусім, це: розташування точки (краю) початку рухів при виконанні букв і їх елементів; розташування точки (краю) закінчення рухів при виконанні букв і їх елементів; розташування точки з'єднання рухів у буквах і їх елементах; розміщення точки пересічення рухів у буквах і їх елементах; розміщення рухів при виконанні букв і їх елементів[19].

Для встановлення (ідентифікації) особи, яка виконала рукописний текст, цифрові записи або підпис проводиться судово-почеркознавча експертиза. Крім документа, що досліджується на судову експертизу направляються зразки почерку для порівняння.

Розрізняють три види зразків почерку: вільні, умовно-вільні й експериментальні.

Вільними зразками почерку називаються тексти і підписи, виконані до порушення даної кримінальної справи і не пов'язані з нею. До умовно-вільних зразків відносяться тексти і підписи, виконані після порушення кримінального провадження, в тому числі у зв'язку з даною справою (пояснення, заяви, скарги тощо). Експериментальними називаються зразки почерку, виконані спеціально для проведення даної судово-почеркознавчої експертизи у присутності слідчого.

Вільні зразки почерку можуть бути знайдені в установах, де працює або працював підозрюваний, у відділах міліції, в домоуправлінні, військкоматі, у родичів та ін. [27].

Експериментальні зразки почерку відбираються у відповідності зі ст. 199 КПК України. [2].

Якщо судово-експертному дослідженню підлягає текст, судовому експерту надаються зразки тільки у вигляді текстів, виконаних

підозрюваною особою. Якщо судово-експертному дослідженню підлягає підпис, судовому експерту надаються зразки у вигляді текстів і підписів: особи, від імені якої виконано підпис, що досліджується; осіб, підозрюваних у виконанні підпису, що досліджується.

Орієнтований перелік питань, які можуть бути поставлені на вирішення судово-почеркознавчої експертизи:

- чи не виконаний текст відповідного документа певною особою?;
- чи не виконана відповідна частина документа (звернення, резолюція, цифрове позначення тощо) певною особою?;
- чи не написано текст декількох документів однією особою?;
- чи не виконано підпис від імені визначеної особи на документі самою цією особою, і якщо ні, то чи не виконано її такою-то особою?;
- чи не виконано текст навмисно зміненим почерком (або з імітацією почерку визначеної особи)?;
- чи не виконано текст в незвичайних умовах або визначеному стані (в стані втомленості, сп'яніння, хвороби, незвичайній позі, при низькій температурі)?;
- ким виконано текст - особою чоловічої статі чи жінкою?;
- в який термін часу виконано такий-то текст (підпис); чи не виконано його в такий-то час (або до чи після визначеного факту, події)?;
- до якої групи за віком належить виконавець рукопису?;
- чи не володіє особа, яка виконала рукопис, навиками написання спеціальними шрифтами? [39].

При експертному ототожненні особистості по почерку застосовується тільки один із прийомів порівняння — зіставлення. Такі прийоми порівняння, як сполучення і накладення, у силу специфіки даного виду криміналістичного дослідження в процесі ідентифікації особистості не застосовуються. [7].

Як приклад ідентифікації людини за її почерком може послужити судово-почеркознавча експертиза призначена по кримінальній справі № 053200500013, порушеної за фактом здійснення шахрайських дій із квартирами розташованими в м. Одесі В.П. Мітіним, що діяв по фіктивному паспорті громадянина України на ім'я В.Н. Меличко.

У період осені 2013 р. квартирою № 3 по проспекті Добровольського, 69 у м. Одесі, що належала Н.Н. Федченко, заволоділи шахраї.

Шахраями було виготовлено фіктивне рішення суду, про визнання права власності на цю квартиру за Л.П. Мельниковою (у процесі досудового слідства не вдалося встановити хто діяв від імені Л.П. Мельникової по її фіктивному паспорту).

На підставі названого рішення суду Мельникова Л.П. подарувала названу квартиру В.Н. Меличко, про що 07.11.2013 р. приватним нотаріусом Одеського міського нотаріального округу В.В. Трофимец був засвідчений договір дарування серії ВАР № 885876, що був зареєстрований у реєстрі реєстрації нотаріальних дій під № 554.

У процесі слідства були вилучені оригінал і другий екземпляр договору дарування названої квартири. Ці документи в якості обдарованого підписані від імені В.Н. Меличко, а від імені дарувальника - Л.П. Мельниковой.

У постанові про призначення судово-почеркознавчої експертизи були поставлені такі питання: чи виконані записи прізвища і ініціалів «Меличко В.Н.» у графі обдарований на оригіналі і другому екземплярі договору дарування кв. 3 по пр-ту. Добровольського, 69 у м. Одесі - В.П. Мітіним чи іншою особою?; чи виконані записи прізвища і ініціалів «Л.П. Мельникова», а також підпис від імені Л.П. Мельниковой у графі дарувальник на оригіналі і другому екземплярі договору дарування кв. 3 по пр-ту Добровольського, 69 у м. Одесі - Л.П. Мельниковой чи іншою особою?

У результаті проведення експертизи було встановлено, що записи прізвища і ініціалов «В.Н. Меличко» у графі обдарований були виконані

В.П. Мітіним, а записи прізвища і ініціалов «Л.П. Мельникова», виконані не Л.П. Мельниковой, а іншою особою. [74]

3.2 Встановлення автора тексту шляхом проведення судово-авторознавчої експертизи

Якщо в процесі слідства виникає необхідність встановити (ідентифікувати) автора написаного тексту призначається судово-авторознавча експертиза.

Судове авторознавство містить концептуальні основи встановлення автора тексту; воно базується на даних лінгвістики, у тому числі фразеології, граматики й інших областей знань про мову і письмову мову, на системі знань про умови і закономірності мовного поведження людини.

Предметом авторознавчої експертизи є встановлення фактичних даних про особистість автора при дослідженні тексту документа й інших матеріалів кримінальної справи. Ці дані фіксуються у висновку експерта і є доказом у процесі розслідування і судового розгляду справ. Як безпосередній об'єкт експертного дослідження виступає письмова мова і загальні і приватні мовні навички, що в ній проявляються. Загальні мовні навички — лексико-фразеологічні, синтаксичні, стилістичні, орфографічні, пунктуаційні. Приватні — стійкі порушення мови, використання визначених мовних засобів і ін.

Основні ознаки, що вказують на автора тексту, характеризують значеннєву сторону листа. Можна привести наступний зразковий перелік цих ознак:

1. Семантичні ознаки: - а) тема документа; б) лейтмотив — основна думка, виражена в документі; в) фактичний матеріал документа — факти, знанням яких характеризується вибір документа. Сюди можна віднести професійні знання, знання людей, місць, подій і їхніх характерних подробиць і ін.; г) архітектоніка — побудова документа (вступ, розділи, їхнє розташування, висновки і т.п.);

2. Стилiстичні ознаки (своєрiднiсть засобiв письмової мови): а) фразеологiчні; б) лексичні (архаїзми, неологізми); варваризми (iноземні чи слова обороти мови); професiоналізми; чи дiалектизми провінціалізми; аргіізми (злодійське, флотське, молодіжне аргі); вульгаризми — брутальні слова, неправильні обороти мови, що не вживаються в літературній мові; вживання зменшувальних, скорочених слів, звичних слів (отже, факт);

3. Граматичні ознаки: морфологiчні (узгодження слів у роді і падежі, написання складних слів і дробових числівників і ін.), синтаксичні, орфографічні ознаки;

4. Топографічні ознаки (розміщення тексту і його частин на папері): полючі; абзаци; рядка;

5. Дрібні звички письмової мови (спосіб нумерації сторінок, спосіб скорочення слів) [4].

Об'єктами дослідження при проведенні судово-авторознавчої експертизи є різноманітні тексти, виконані будь-яким способом: рукописні, машинописні, друкарські тощо. Інколи ознаки письмової мови використовуються поряд з ознаками почерку в процесі встановлення виконавця будь-якого текстового рукописного документу. В такому випадку має місце комплексне почерко-авторознавче судово-експертне дослідження. Однак в багатьох випадках вивчення особливостей письмової мови спрямовано на вирішення самостійного завдання, яке обмежується рамками авторознавчої судової експертизи.

При підготовці матеріалів для проведення судово-авторознавчої експертизи з метою встановлення автора, слідчий (суддя) повинен зібрати вільні, умовно-вільні і експериментальні зразки письмової мови особи, яка ідентифікується. [27].

Процес одержання зразків для судово-авторознавчої експертизи ідентичний з процесом одержання зразків для судово-почеркознавчої експертизи, який я вказав вище.

Орієнтований перелік питань, які можуть бути поставлені на вирішення судово-авторознавчої експертизи: чи є певна особа автором даного запису?; чи є у тексті ознаки, які свідчать про соціально-біографічні риси його автора? якщо є, то про які саме?

Вирішення питань, поставлених перед судово-авторознавчою експертизою, можливе, як правило, тільки при наявності відносно великого тексту (не менше 500 слів) [39].

3.3 Генетична ідентифікація особи

Після скоєння тяжких правопорушень, що найчастіше відрізняються витонченістю і крайньою жорстокістю, на місцях подій, як правило, виявляються об'єкти біологічного походження. При згвалтуваннях залишається сперма; після опору вбивці чи грабіжнику можливе виявлення крові; крадій може поранитися і також «наслідити» кров'ю, практично завжди при належному огляді з місця злочину вилучають волос, недокурки зі слідами слини і т.п. Ефективне розслідування і розкриття таких правопорушень практично неможливо без результатів дослідження слідів, що виявляються, методами судової біології (судово-медична експертиза речовинних доказів).

Усе частіше виникають великомасштабні техногенні катастрофи й аварії, природні катаклізми (землетрусу, повені і т.п.), міжнаціональні

конфлікти, здійснюються терористичні акти, виявляються раніше невідомі поховання. У результаті об'єктом ідентифікації стають останки невідомих осіб у стані розчленовування, скелетування, обвуглювання, вираженої гнильної трансформації і т.п. Прижиттєві і посмертні великі ушкодження, посмертні процеси, що руйнують, змінюють тіло людини настільки, що воно не може бути ідентифіковане за допомогою традиційних медико-криміналістичних методів. [29].

Встановлення за допомогою слідів крові (а також і слідів інших речовин біологічного походження, що є частками організму людини, у яких є клітки ДНК, яка відіграє найважливішу біологічну роль, зберігаючи і передаючи в спадщину індивідуальні ознаки і властивості організму), виявлених на місці події, конкретної людини здійснюється за допомогою метода генетичної ідентифікації [1]. Цей метод має різні назви, такі як – метод генотипоскопічного аналізу[31], ДНК-генотипоскопія, геномна дактилоскопія чи "ДНК - відбитками пальців" [48], молекулярно-генетична індивідуалізація, криміналістичний ДНК-аналіз, генотипоскопія [29]. За допомогою цього методу, названого за кордоном генетичною "дактилоскопією", можна однозначно встановити джерело походження як крові, так і інших об'єктів біологічного походження, які мають відношення до організму людини, від конкретної особи.

Як я вже зазначав в першому розділі, наприкінці 1987 р. Британський кримінальний суд вперше у світовій історії прийняв а якості доказів генетичне "посвідчення особи".

Встановлення можливості походження крові від конкретної особи має велике значення для розслідування і розкриття правопорушень. Вирішення цього питання ґрунтується переважно на спадкоємному антигенному і ферментному поліморфізмі організму людини. Основними носіями спадкоємної інформації є молекули дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК), що представляють собою

речовину в хромосомах, яка зберігає генетичний код людини. У молекулах ДНК "записані" спадкоємні ознаки, що визначають біологічну будову кожної людини, їхньої характеристики, що передаються з покоління в покоління. ДНК - це свого роду гігантська молекула, що знаходиться в ядрах людських кліток у формі 46 окремих ниток, кожна з яких згорнута в клубок, названий хромосомою. ДНК складена в подвійну спіраль, схожу на скручені мотузкові сходи, бічні сторони якої складаються з цукрів і фосфатів, їх щільно з'єднують поперечини, названі парами основ, оскільки вони складаються з двох хімічних сполук азотистих основ.

Уздовж молекули ДНК розташовуються послідовності основ, що повторюються кілька разів. Ці послідовності розташовані в так званих інтронах - частинах генів, які не несуть корисної інформації. Складаються вони з нуклеотидів, що повторюються від 3 до 30 разів і розподілені по довжині всієї ДНК. У людини можна знайти однакову послідовність нуклеотидів, повторену 10 разів в одному місці, потім 20 разів в іншому, потім 30 разів у третьому. В іншого суб'єкта ці послідовності будуть складатися з іншого числа нуклеотидів і займуть інші ділянки [31] .

Крім генетичного коду, носієм якого є ядерна ДНК, існує генетичний код, що міститься в ДНК мітохондрій (мтДНК) — особливих внутрішньоклітинних (екстраядерних) утворень. Мітохондриальний геном хоча і вважається більш примітивним у порівнянні з ядерним, але завдяки своєму унікальному способу спадкування (по жіночій лінії), широкому представництву в клітках і інших особливостях дає додаткові можливості в області ДНК-ідентифікації.

Таким чином вчені знайшли, що в ДНК є індивідуальні ділянки, які служать як би особистим знаком людини, тобто вони неповторні, у різних людей вони різні.

У деяких ситуаціях відбиток ДНК може виявитися єдиним засобом, що дозволяє установити особу. Адже відомі випадки, коли злочинцю вдавалося змінити візерунок на пальцях рук шляхом, наприклад, трансплантації на них шматочків шкіри з інших ділянок тіла. А спадкоємну інформацію в клітках ні стерти, ні змінити неможливо.

Перевага генетичного методу ідентифікації в порівнянні з всіма іншими методами складається ще й в тому, що для його застосування не обов'язково мати чіткі, наприклад, відбитки слідів пальців рук чи проби крові. Оскільки ДНК є присутнім у кожній живій клітці людського організму, її можна витягти з будь-якого зразка людської тканини чи рідини.

Збір біологічних зразків відбувається під час слідства чи за рішенням суду. Для аналізу підходять кров, сперма, слина, піт, волосся, кісткові тканини — будь-який біоматеріал, що містить хоча б кілька кліток, з яких можна виділити ДНК.

Для ДНК-ідентифікації в усьому світі застосовують кілька перевірених систем. У США це розроблений ФБР базовий набір для криміналістичної ідентифікації, називаний CODIS. У нього входять 13 STR-локусів. Вони знаходяться на різних хромосомах, отже, зчеплених серед них немає. При необхідності можна досліджувати й інші локуси, що не входять у базовий набір. У Європі більш розповсюджений інший набір, ENFSI. В Україні застосовують як ці системи, так і наші власні, вітчизняні. Набори локусів у різних системах частково перекриваються.

Для ДНК ідентифікації особистості може бути призначена судово-медична (генетична) експертиза.

Судово-медична експертиза біологічних об'єктів, з погляду теорії криміналістичної ідентифікації, вирішує дві задачі. Однієї з них є ідентифікація особи за допомогою встановлення індивідуальної тотожності порівнюваних об'єктів. При цьому проводиться зіставлення властивостей об'єкта, що має походження від встановлюваної особи

(наприклад, слідами, виявленим на місці події), із властивостями об'єкта, що має походження від відомої особи, що приблизно є встановлюваним (підозрюваного чи потерпілого). Принцип ототожнення відповідає тому, що описаний у класичному вченні про криміналістичну ідентифікацію.

Іншою задачею є ідентифікація особи за допомогою встановлення рідства. Незважаючи на те, що безпосередньо тотожність об'єктів у цьому випадку не встановлюється, процес ототожнення має місце і тут: ідентифікується, ототожнюється носій генетичних властивостей, обумовлених конкретними, обумовленими обставинами справи характером споріднення.

Ідентифікація здійснюється шляхом порівняння відображень шуканого об'єкта й об'єкта, що перевіряється, тобто об'єкта, що по обставинах справи передбачається розшукуваним. При генетичній ідентифікації шуканим об'єктом є особа (злочинець, потерпілий), що залишив сліди, що містять генетичний матеріал, чи особа, у відношенні якої встановлюється генетичне споріднення з визначеним індивідумом (наприклад, генетичний батько дитини). Об'єктами, що перевіряються, служать фігуруючі в справі особи - підозрюваний, потерпілий, передбачуваний батько дитини.

Таким чином, генетична ідентифікація — дослідження генетичних властивостей біологічних об'єктів, що зіставляються, з метою вирішення питання про їхню чи тотожність про генетичне споріднення [44].

З характеристикою родових (видових, групових) ознак зв'язані такі поняття, як класифікація, родова (групова) і індивідуальна ідентифікація. Розглядати ці поняття важливо для розуміння змісту ідентифікації об'єктів судово-біологічної експертизи і визначення в ній місця ДНК-ідентифікації.

Як показує аналіз криміналістичної літератури, у трактуванні цих понять погляди різних авторів не завжди збігаються. Розбіжності з приводу цих понять можна, звести до двох позицій. Одні автори

розглядають родову (групову) і індивідуальну ідентифікації як самостійні криміналістичні дослідження, що розрізняються по цілям, задачам і методиці дослідження. Інша позиція полягає в тому, що родова (видова) і індивідуальна ідентифікації розглядаються не як різні процеси, а як різні рівні того самого процесу індивідуалізації, що мають різне значення в процесі доказування. Представляється, що ця позиція значно більш погодиться з ідеєю і логікою ідентифікаційного дослідження.

Метою ідентифікації є встановлення одиничного матеріального об'єкта, тому всі дослідження, що проводяться для досягнення цієї мети, є ідентифікаційними, навіть якщо вони завершуються визначенням лише типу, роду, виду і т.д. У цьому випадку родова й індивідуальна ідентифікації є не різними процесами, а лише різними рівнями того самого процесу індивідуалізації, що мають різне значення в процесі доказування.

Розуміння цих аспектів ідентифікації є важливим і для судово-медичної експертизи речовинних доказів. Ця експертиза складається з цілого ряду етапів. Якщо розташувати їх у порядку зростання рівня задачі, то нижчими рівнями ідентифікації є встановлення природи об'єкта, видовий і статевої приналежності, вищим — визначення генетичних варіантів по різних поліморфних системах (досліджуваним за допомогою імунологічних, біохімічних, молекулярно-генетичних методів), сукупність яких визначає індивідуальні генетичні особливості людини. Незважаючи на те, що на кожному з цих етапів вивчаються класифікаційні ознаки, усі ці етапи є частиною ідентифікаційного процесу, у зв'язку з чим повинні бути віднесені до ідентифікаційного дослідження: і початкової, і кінцевою метою цих досліджень є індивідуалізація одиничного матеріального об'єкта (конкретної людини) з маси однорідних об'єктів (сукупності людей) [44].

Ймовірність ДНК-ідентифікації складає 99,99%. У зв'язку з цим експерт може подати на розгляд суду чи слідства наслідку – ймовірність ідентифікації чи встановлення споріднення, а не 100% точність.

Незважаючи на те, що судово-медична молекулярно-генетична експертиза є дуже дорогою у матеріальному змісті і затрачується багато часу на одержання результатів одного дослідження (максимум 6 експертиз на місяць може провести один експерт, висновки цієї експертизи, що сприяють проведенню успішного розслідування і розкриття тяжких правопорушень проти особи, окупляться завжди зі сторицею.

Велике значення для одержання якісних результатів за допомогою судово-медичної молекулярно-генетичної експертизи відіграють умови вилучення і збереження об'єктів-носіїв речових доказів біологічного походження.

На сьогоднішній день у світі ДНК-аналіз визнан одним із самих перспективних напрямків у розвитку судових експертиз. У судовій біології і судовій медицині в цілому, даний напрямок досліджень зайняв настільки значне місце, що став фактично самостійним видом експертизи в рамках судово-медичної експертизи речовинних доказів.

Багато в чому це обумовлено тим, що ДНК має унікальні властивості:

- 1) строго специфічна для індивіда (виключення складають лише однайцеві близнюки);
- 2) не змінюється протягом усього життя;
- 3) є присутнім практично в будь-якій клітці організму;
- 4) у необхідному для подальшого дослідження кількості може бути виділена з мікрокількостей біоматеріала (теоретично навіть з однієї клітки);

5) з допомогу сучасної технології легко копіюється і накопичується в необхідних для аналізу кількостях при повному збереженні властивостей матриці;

6) у замороженому стані може зберігатися практично необмежений час і при необхідності піддаватися дослідженню;

7) дані розшифровки гіперваріабельних ділянок ДНК можуть бути легко записані у виді послідовності букв і цифр по типі державного реєстраційного номера автотранспортних засобів, що дозволяє створювати електронні бази даних ДНК і використовувати їх в ідентифікаційних цілях. Остання обставина особливо важливо для ефективного розслідування і розкриття правопорушень.

Орієнтовний перелік питань що вирішуються судово-генетичною експертизою:

- чи є в слідах виявлених на місці події, на предметах обстановки, на знаряддях злочину, на одязі конкретної особи кров?;
- якщо так, то чи могла вона видалитися з організму громадянина М. (підозрюваного, потерпілого) і з якою ймовірністю?;
- чи є в слідах виявлених на речових доказах (перелічити яких) сперма?;
- якщо так, то чи належить вона громадянину М. і з якою ймовірністю?;
- чи є в наданому на дослідження матеріали - піднігтьовому вмісті клітини людського організму?;
- якщо так, то чи можуть вони належати громадянину М. і з якою ймовірністю?;
- чи могла наступити вагітність у громадянки Н. від підозрюваного М.?
- чи є в мазках-відбитках з головки статевого члена громадянина М. клітини піхвового вмісту?;

- якщо так, то чи можуть вони належати громадянці Н. і з якою ймовірністю?;
- чи є виявлені частини трупа останками однієї і тієї самої людини?;
- чи є виявлені частини трупа останками однієї і тієї самої людини і чи можуть вони належати громадянину П.?
- чи могли бути громадянин К і громадянка Н. (чи міг бути один із них) біологічними батьками невідомого громадянина, труп, якого виявлено?;
- чи могла бути біологічним батьком (матір'ю) особа невпізаного трупа, громадянина М. (громадянки М.)?

Традиційно експерт може зробити висновок про можливість походження біологічного об'єкта, що надійшов на дослідження (речовинного доказу) від конкретної особи лише в тому випадку, якщо на експертизу представлений отриманий порівняльний зразок, від особи яка перевіряється, тобто у слідства повинний бути конкретний підозрюваний, який у тій чи іншій мірі вже проходить за матеріалами даної кримінальної справи. При наявності відповідної бази даних ДНК пошук особи, що є можливим джерелом походження вилученого біологічного об'єкта, може здійснюватися і при відсутності порівняльних зразків — зіставленням генетичних ознак досліджуваного об'єкта і які зберігаються в базі даних ДНК подібникових осіб.

База даних може використовуватися й іншим способом, якщо вносити в неї також інформацію про генетичні ознаки об'єктів, вилучених з місць нерозкритих правопорушень. У цьому випадку з'являється можливість зіставляти результати експертиз по окремих епізодах і в такий спосіб встановлювати серійний характер правопорушень.

При наявності результатів аналізу порівняльного зразку, отриманого від особи, підозрюваного в здійсненні визначеного злочину, можна встановити причетність цієї особи не тільки до даного злочину.

Запросивши інформацію про генетичні ознаки об'єктів, вилучених з місць інших нерозкритих правопорушень, можна одержати доказу причетності підозрюваної особи і до інших кримінальних випадків.

За даними англійських криміналістів, за допомогою створюється в них бази даних ДНК, що містить у даний час інформацію про 500 тис. генотипів, вже сьогодні розкривається кожен четвертий тяжкий злочин, по яких з місця події вилучається генетичний матеріал, що належить злочинцю. Використання бази даних ДНК (фактично генетичного криміналістичного обліку) у Великобританії дозволило значно збільшити відсоток розкривання, а також розкрити справи, що вважалися довгий час безперспективними [29].

Аналіз досвіду закордонних країн у даній області свідчить про велику розмаїтість концепцій розвитку національних систем генетичної реєстрації громадян. В основі таких розходжень лежать головним чином особливості законодавства і рівень соціально-економічного розвитку країни. Загальним, однак, є те, що в жодній з ведучих країн світу поки не прийняте рішення про генетичну реєстрацію всього населення, оскільки це сполучено не тільки з величезними фінансовими витратами, але і з визначеними протиріччями національного законодавства.

Найбільш раціональним шляхом рішення проблеми представляється формування бази даних у першу чергу по тим категоріям осіб і видам правопорушень, по яких використання накопичених даних дозволить одержати вже на початковому етапі помітний позитивний ефект.

Процес створення національних баз даних вимагає цілого комплексу заходів і припускає поетапну реалізацію. У якості одного з перших етапів, що реально було б здійснити за порівняно короткий термін, може служити формування — на базі експертно-криміналістичних установ — банків ДНК, у перспективі функціонуючих

у комплексі з інтегрованою базою даних ДНК, але мають і самостійне значення.

Після проведення експертизи нерідко залишається виділена з об'єкта, часто цілком витраченого, ДНК, що через непотрібність утилізується, але при наявності банку вона могла б бути збережена для можливого наступного дослідження, у тому числі й у зв'язку з якимись виниклими новими обставинами в справі.

Таким чином, призначення банку складається в забезпеченні ефективного збереження і використання біологічного матеріалу і в інформації, що міститься в базі даних в доказових і пошукових цілях.

Функціонування банків ДНК може здійснюватися в рамках діючого кримінального процесуального законодавства, що передбачає збереження об'єктів, які мають у кримінальному провадженні значення речовинних доказів. Однак «громіздкі предмети, що є речовинними доказами, зберігаються в органах слідства й у суді чи передаються на збереження відповідному підприємству, чи установі організації».

При цьому актуальність проблеми створення бази даних ДНК із кожним роком все зростає. Результати аналізу ДНК можуть бути прямим доказом присутності конкретної особи на місці злочину, а також безперечним підтвердженням ідентифікації конкретної людини, у випадках коли її по різних причинах не може бути ідентифіковано, чи у слідства є підстави для сумнівів у результатах встановлення її особистості іншими методами [72].

В завершенні цього параграфа я приведу кілька прикладів проведення судово-генетичної експертизи.

Так, при розслідуванні вбивства, сполученого зі зґвалтуванням малолітньої Є.М. Большакової, скоєного в 2020 р. на території Херсонської області, слідчий не мав жодної інформації та речових доказів, окрім слідів сперми, які були виявлені на тілі потерпілої. Тільки завдяки висновку судово-медичної молекулярно-генетичної експертизи

(по знайденим зразкам) був викритий і притягнутий до кримінальної відповідальності злочинець, який скоїв цей тяжкий злочин [73].

Другим прикладом є розслідування кримінальної справи про здійснення ряду навмисних вбивств на території м. Одеси А.В. Кондратьєвим, шляхом застосування методу ДНК-ідентифікації можна встановити особу злочинця, то цей приклад свідчить, як за допомогою судово-генетичної експертизи можна встановити споріднення роздільного цілого.

10 вересня 2013 р., близько 21 години 20 хвилин у процесі гасіння пожежі в квартирі №41 по вул. Краснова, 11-Б у м. Одесі, у якій проживала Нефедова Ніна Федорівна, 12.12.1936 р.н., був виявлений труп жінки з відрізаною головою, голова на місці злочину виявлена не була. Слідчим була призначена судово-медична експертиза, відповідно до її висновку № 155/22-6 від 11.10.2003 р. кістки трупа, виявленого в кв. 41 по вул. Краснова, 11-Б у м. Одесі належать жінці, віку близько 65 (+,– 5 років), росту близько 164.1 см. (+,– 6.7 см.). У зв'язку з тим, що голова трупа так і не була виявлена, а останки обгорілого тіла непридатні для впізнання, з метою встановлення особи вбитої, слідчим була призначена судово-генетична експертиза, у постанові про призначення якої був поставлене одне питання - чи належить труп виявлений 10.09.2013 р. у кв. 41 по вул. Краснова, 11-Б у м. Одесі Н.Ф. Нефедовой. Разом з постановою, на експертизу були надані зразки крові – сина Нефедовой – М.Б. Нефедова. У результаті проведення зазначеної експертизи було встановлено, що труп обезголовленої жінки виявлений 10.09.2003 року в кв. 41 по вул. Краснова, 11-Б у м. Одесі належить Н.Ф. Нефедовой [72].

Як правило, ідентифікація з використанням цих систем досить надійна, але тільки за умови, що на жодному з етапів слідчих дій і ДНК-експертизи не було допущено помилок.

3.4 Інші методи криміналістичної ідентифікації особи

При огляді місця події, поряд зі слідами-відображеннями, можуть бути виявлені і так названі сліди-залишки яких-небудь речовин. До подібного роду слідів можна віднести сліди речовин, які виділяються організмом людини або є складовими компонентами, які підтримують життєдіяльність організму людини. Найчастіше на місці події можуть бути знайдені чи виявлені сліди крові, сперми, слини, сліди запаху людини тощо.

Сліди крові є важливим джерелом доказової інформації при розслідуванні таких правопорушень, як вбивство, розбійні напади, зґвалтування, нанесення тілесних ушкоджень, автотранспортні події тощо.

Сліди крові (сперми, слини, потожирових виділень, волосся) служать важливим матеріалом для криміналістичних і судово-медичних досліджень. Експертне дослідження цих слідів проводиться в двох напрямках. По-перше, досліджується форма слідів, що дозволяє вирішити ряд питань, пов'язаних з відновленням обставин події. По-друге, визначається природа виявленої речовини, встановлюється наявність, вид, групові фактори, статеві належність, регіональне походження та т. ін. (в цьому випадку питання про походження цих слідів від конкретної особи не ставиться), а в окремих випадках встановлюється належність слідів крові (сперми, слини, потожирових виділень, волосся) конкретній людині (метод ДНК ідентифікації ми описали вище).

При проведенні слідчого огляду, пов'язаного зі здійсненням статевих правопорушень, на тілі й одязі потерпілих, їхніх статевих органах можуть бути виявлені сліди сперми.

Слідам сперми на тілі й одязі раніше не надавали великого значення. Зараз це положення змінилося, тому що судово-медична

експертиза дозволяє визначити не тільки наявність сперми, але і можливість її походження від визначених осіб за допомогою групових антигенних факторів, а в окремих випадках з використанням методів молекулярно-генетичної ідентифікації представляється можливим установлення конкретного виділителя.

Поряд зі слідами сперми, на різних предметах і одязі, на недокурках, носових хустках і т. ін. можуть бути виявлені сліди слини, виділень з носа, а також сліди потожирових виділень організму людини. Наступне судово-медичне дослідження цих слідів дозволяє визначити групу крові їхньої особи, що залишила, а в окремих випадках і конкретну особу, а також вирішити питання - однією чи декількома особами залишені сліди.

Тому при проведенні попереднього дослідження об'єктів з метою пошуку і виявлення подібних слідів необхідно приділяти особливу увагу таким предметам (об'єктам), на поверхні яких можуть найчастіше залишатися розглянуті сліди. Якщо ці сліди видимі, то вони описуються в протоколі слідчого огляду, фотографуються і вилучаються (по можливості) разом з об'єктами. У тих випадках, коли сліди невидимі, але є припущення, що вони можуть бути на цих об'єктах, описуються тільки загальні ознаки цих об'єктів, об'єкти фотографуються і вилучаються з метою наступного експертного дослідження. Експертне дослідження в подібних випадках спрямовано на пошук, знаходження чи виявлення розглянутих слідів, встановлення їхньої групової належності, а при сприятливих умовах і з метою встановлення конкретної особи, виділителя цих слідів.

Також велику роль як носій доказової інформації відіграє волосся. При проведенні слідчого огляду воно найчастіше виявляється в процесі розслідування таких правопорушень, як убивство, зґвалтування, крадіжки, автотранспортні події. Найбільше часто волосся знаходять при огляді приміщень, де передбачається здійсненням того чи іншого

злочину, а також при огляді місця події, автомашин і інших транспортних засобів. Нерідко волосся виявляється на знаряддях скоєння злочину, у руках трупа, на одягу і тілі підозрюваних і потерпілих, на гребінцях, знайдених на місці подій тощо.

Значення волосся як носія доказової інформації визначається колом питань, що можуть бути вирішено судово-медичним (цитологічним) дослідженням їх: чи є об'єкти, виявлені при огляді волосся; чи належать волосся людині чи тварині; з якої області тіла людини видобуваються волосся; яким способом вони відділені від тіла; наявність захворювань і ушкоджень волосся; установлення змін волосся з косметичною метою; визначення можливості чи неможливості належності волоссям визначеній людині шляхом установлення розходження чи подібності з волоссям визначених осіб.

Однак у практиці судово-медичної експертизи речових доказів питання встановлення походження волосся від визначеної особи часто виявляється одним з найбільш складних і таким, що важко вирішується. Суть проблеми складається в тому, що традиційні методи судово-медичного дослідження речових доказів здатні установити не тотожність волосся, а тільки визначити їхню подібність і відмінність, що розуміється істотними обмеженнями цих методів [69].

Як я вже вказував, традиційні труднощі експертного дослідження волосся можуть бути переборені за допомогою використання методів молекулярно-генетичного аналізу.

У багатьох випадках виявлення волосся на місці проведення слідчого огляду не представляє особливих труднощів, однак, для цього вимагається велика акуратність і цілеспрямованість дій.

Нерідко на місці події виявляють сліди, що з результатом фізіологічної життєдіяльності організму людини у вигляді калу і сечі, що можуть належати як потерпілому, так і злочинцю. Випорожнення людського організму у вигляді калу і сечі досить рідко з предметом

судово-медичного дослідження. У той же час, як свідчать матеріали судово-слідчої практики, вони можуть мати визначене доказове значення і в окремих випадках використовуватися як носії доказової інформації.

Так, наприклад, за допомогою слідів у вигляді калу можна судити про те, яку їжу приймала особу по наявності неперетравлених залишків у калі, про наявність у калі визначеного виду глистів або їхніх яєць. У калі можуть бути виявлені патологічні складові частини і домішки крові людини через різні захворювань як внутрішнього характеру, так і захворювань зовнішніх органів у результаті якого під час випорожнення видаляється кров і попадає в кал. За допомогою слідів калу можна визначити час дефекації, звідси і відносний час здійснення злочину. І нарешті, за слідами калу можна визначити групову належність по системі АВО(Н) його видільця.

Відносно використання слідів у вигляді калу як у сучасних працях з судової медицини, так і з криміналістики не приділяється відповідна увага таким можливостям цих слідів, за допомогою яких можливо категорично ідентифікувати особу, що залишила подібні сліди, як ідентифікація особи за допомогою кишкової палички. Цьому питанню вперше було приділено увагу одним із піонерів української криміналістики професором Генем Ервіном Юліусовичом, який працював з 1925 по 1937 роки завідувачим біологічним відділом Одеського інституту науково-судової експертизи і займався розробкою проблеми з ідентифікацією особи за допомогою кишкової палички, яка може міститися у слідах калу. В результаті цих досліджень у 1928 р. Він опублікував працю присвячену питанням ідентифікації особи за допомогою кишкової палички.

У судово-медичних лабораторіях може досліджуватися і сеча, як носій визначеної доказової інформації про особу видільця, сучасні методи аналізу в окремих випадках дозволяють вирішити

питання про те, наприклад, чи належить вона вагітній жінці чи жінці, яка за сімдесят днів до того, як була узята на аналіз сеча, зробила аборт, У сечі також можуть бути виявлені різні патологічні складові частини, наприклад, білок, кров, цукор, гонококи і т. ін. Сеча, як і інші виділення організму людини, містить групові антигени системи АВО(Н), що відповідають їх групі крові [27].

Ще один слід за яким можливо ідентифікувати людину – це слід запаху.

Запахові слідоутворення відбуваються практично безупинно і продовжуються доти, поки існує джерело запаху й умови його формування.

Індивідуальність запаху, що походить від людини, визначена генетично. Експерименти, проведені англійським вченим Калмуном, показали, що індивідуальність запаху людини не залежить ні від його харчування, ні від одягу, що він носить.

Крім того, встановлено, що, застосовуючи відповідні методи і засоби, можна знайти, вилучити, закріпити і тривалий час зберігати молекули запаху людини без змін їхніх властивостей.

У залежності від способів вилучення і фіксації запахів криміналістичну одорологію розділяють на кінологічну одорологію й інструментальну одорологію.

У кінологічній одорології як аналізатор запаху використовується орган нюху службової собаки. В інструментальній одорології як аналізатори застосовуються фізико-хімічні прилади, здатні виділяти спектр пахучих речовин, реєструвати його у вигляді ольфактограм і детектувати з високою чутливістю окремі компоненти запаху.

З метою ідентифікації особи злочинця за наявними слідами (пробами) запаху, які були вилучені на місці події може бути назначена судово-odoroлогічна експертиза.

В даній судовій експертизі в якості природного біодетектора запахів використовується, як правило, нюховий апарат службово-розшукової собаки. Судово-одорологічна експертиза ґрунтується на генетичній індивідуальності і відносній стійкості запаху людини.

Об'єктом дослідження названої експертизи можуть бути: знаряддя скоєння злочину, об'єкти злочинного зазіхання та ін.; об'єкти, що знаходилися в короткотривалому (до 30 хв) контакті з підозрюваною особою зберігають її запахи протягом декількох годин або (більш 30 хв.), а ті, що контактували з нею значно більші терміни, зберігають її запах не більше двох з половиною днів; особисті речі підозрюваної особи; повітря закритого приміщення, що займає площу до 20 м², у якому підозрювана особа знаходилася не менше 15 - 20 хв., - зберігає запах до 4 годин; сліди взуття (босих ніг) підозрюваної особи зберігають запах до 10 годин, а в зимових умов аж до однієї доби; кров і потожирові видалення організму людини, у тому числі в сухих слідах, що висохли без гнильних змін частки тіла підозрюваної особи, зрізи нігтів, волосся і засохле виділення, зберігають запах даної особи протягом десятків років.

Орієнтовний перелік питань, що вирішуються експертизою:

- чи є на наданих предметах (або у вилучених пробах) сліди запаху людини?;
- залишено сліди запаху однією чи декількома особами?;
- особою якої статі залишено дані сліди запаху?;
- чи є індивідуальний запах даної особи у вилучених слідах крові, на волоссі?;
- чи не залишено запахів сліди, наявні на наданих предметах (фрагментах одного предмета), однією особою?;
- ким із декількох осіб залишені сліди запаху?

Ще можливо ідентифікувати особу злочинця по слідам одягу та слідам рукавичок, шляхом призначення судово-трасологічної експертизи

слідів одягу людини та судово-трасологічної експертизи слідів рукавичок. Як правило експерт спочатку узагальнює групові ознаки одягу та рукавичок (фасон, вид і форма швів, покрій та т.ін.), а потім, якщо це можливо – індивідуальні ознаки (порізи, подряпини, тріщини, отвори та т.ін.).

На цю судову експертизу надаються: ймовірні або реальні об'єкти носії слідів, відповідний одяг чи рукавички, копії протоколу огляду місця події.

Орієнтовний перелік питань, що вирішуються судово - трасологічною експертизою слідів одягу людини:

- чи є виявлені сліди слідами одягу людини?;
- якою саме частиною одягу залишені сліди?;
- Чи залишені сліди одягом, що належить конкретній особі?

Орієнтовний перелік питань, що вирішуються судово - трасологічною експертизою слідів рукавичок:

- чи володіють індивідуальними особливостями рукавички, сліди яких були виявлені на місці події?;
- чи є індивідуальні ознаки в слідах рукавичок?;
- залишені сліди рукавичок однієї партії чи різними?;
- чи не залишені сліди рукавичками, які належать конкретній особі? [26].

Як вбачається, завданням останніх двох експертиз є не ідентифікація особи злочинця за слідами одягу виявлених на місці події, а лише встановлення вірогідності того, що ці сліди в змозі був залишити злочинець одягом представленим на експертне дослідження.

Перспективним методом криміналістичної ідентифікації особистості, може бути ідентифікація людини заснована на властивостях райдужної оболонки ока. Однак на мою думку цей метод буде досить не ефективним і матеріально не вигідним, оскільки сегмент його застосування мізерно малий, крім того для ідентифікації необхідно

встановлювати (на вулицях, у магазинах, банківських установах і т.д.) складні оптичні системи – високочутливі відеокамери підвищеної здатності.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження ми дійшли наступних висновків.

Криміналістичну ідентифікацію – це загальнонауковий метод пізнання, задачу і результат самого ідентифікаційного дослідження, процес дослідження як дій, виконуваних у визначеній послідовності для вирішення задач ототожнення, як теоретична концепція загальних принципів і прийомів ототожнення матеріальних об'єктів і як спосіб встановлення істини в процесі. Як зазначається у роботі, таке визначення було винайдено в процесі тривалих дискусій між С.М. Потоповим, Н.В. Терзієвим, С.П. Митрічевим і є універсальним. Методологічною основою криміналістичної ідентифікації, як форми пізнавальної діяльності є закони формальної логіки і категорії матеріалістичної діалектики.

Н.В. Терзієв розділив об'єкти криміналістичної ідентифікації на три групи: речі; люди; тварини, приміщення, ділянки місцевості. На нашу думку, людина є основним об'єктом криміналістичної ідентифікації. Людина уявляє собою один з багатопланових об'єктів живої природи і знаходячись на вищій ступіні розвитку й організації матерії, людина має найбільшу кількість властивостей і ознак, що дозволяють відрізнити її від об'єктів живої і неживої природи, виділяти й ототожнювати.

Спосіб пізнання (фізичних, біологічних, соціальних) властивостей, ознак і "слідів" людини з метою її подальшої ідентифікації іменується методом криміналістичної ідентифікації особи.

Історія виникнення і розвитку методів криміналістичної ідентифікації особи бере свій початок ще наприкінці XIX ст. Основоположником першого методу криміналістичної ідентифікації особи являється А. Бертильон, який запропонував для ідентифікації злочинців робити у них виміри визначених частин тіла з наступним

внесенням цих даних у картотеку. До цього способи криміналістичної ідентифікації уклалися лише у використанні примітивних форм словесних портретів і впізнання злочинців. Відтоді з'явилося багато методів ідентифікації особи, поява більшості з них стала можливим з розвитком науково-технічного прогресу.

Розрізняють наступні види криміналістичної ідентифікації особи – ідентифікація по матеріально фіксованим відображенням ознак; ідентифікація за ознаками загального походження; ідентифікація за слідами в пам'яті; ідентифікація за описуванням ознак і такі сфери застосування ідентифікації – процесуальна діяльність (у формі пред'явлення для впізнання, ідентифікаційні експертизи, огляду, обшук та виїмка); не процесуальна діяльність (у формі перевірки по криміналістичним та оперативним облікам, ідентифікаційних спостережень за оперативним матеріалом, перевірка (у формі встановлення особи за документами), інші оперативно-розшукові заходи.

Виходячи з цього слід зазначити, що суб'єктами криміналістичної ідентифікації особи є експерт, слідчий, суддя, спеціаліст, прокурор, та інші особи, які приймають участь у процесі.

Які ж методи криміналістичної ідентифікації особи існують у даний час? Як я вже зазначав, людина залишає на місці здійснення злочину три види слідів: фізичні, біологічні і соціальні. По кожному з цих видів слідів розроблені методи ідентифікації особи. Найбільша кількість методів криміналістичної ідентифікації особи засновано на дослідженні фізичних властивостей (слідів) людини, що у свою чергу розділяються на зовнішні чи анатомічні і внутрішні чи структурні.

Для криміналістичної ідентифікації людини по анатомічних властивостям (слідам) використовуються методи:

- ідентифікації по ознаках зовнішності;
- дактилоскопічної ідентифікації слідів рук і ніг;

- ідентифікації слідів нігтів;
- ідентифікації слідів голови;
- ідентифікації слідів губ;
- ідентифікації слідів зубів;
- ідентифікації слідів вушних раковин;
- ідентифікації слідів чола;
- ідентифікації слідів щік;
- ідентифікації слідів підборіддя;
- ідентифікації слідів носа.

Для ідентифікації людини по її внутрішнім особливостям використовується наступний набір методів:

- ідентифікація слідів крові;
- ідентифікація слідів сперми;
- ідентифікація слідів слини;
- ідентифікація по виділеннях з носа;
- ідентифікація по волоссям;
- ідентифікація слідів запаху;
- ідентифікація слідів поту;
- ідентифікація слідів у виді калу і сечі;
- ідентифікація по нігтях (їхній внутрішній структурі);

- ДНК-ідентифікація (слід особливо зазначити, що шляхом застосування більшості з перерахованих вище методів ідентифікації можливо визначити лише родову, видову, групову приналежність ідентифікуємого об'єкта, а за допомогою ДНК ідентифікації можливо найбільше точно ідентифікувати людини, з точністю до 99,99%).

Хочемо підкреслити, що саме на фізичних властивостях (особливостях) людини побудовані криміналістичні обліки й інформаційно-довідкові системи.

Ідентифікація людини по біологічних властивостях здійснюється з застосуванням таких методів:

- ідентифікація по особливостях локомаційних рухів (доріжці слідів ніг);
- ідентифікація по почерку;
- ідентифікація по голосу;
- ідентифікація по манері поводження, жестикуляції, особливостям мови (на підставі цього методу можлива ідентифікація автора написаного тексту);

Ідентифікація людини по соціальних особливостях можлива за допомогою методів:

- ідентифікації по персонографічним особливостям (прізвище, ім'я, по батькові, стать, дата народження, місце проживання, національність);
- ідентифікації по психофізіологічним і психологічним особливостям (пригніченість, веселість, збудженість; характеризують тип нервової діяльності);
- ідентифікація за виробничо-діловими властивостями (працьовитість, ощадливість, марнотратство, безгосподарність, жадібність, корисливість);
- ідентифікація за морально-побутовими властивостями (гуманізм, нелюдськість, жорстокість, увічливість, черствість, совісність, облудність).

В роботі також частково описані такі методи криміналістичної ідентифікації як – ідентифікація слідів взуття, одягу і рукавичок. Ці сліди, є опосередкованими слідами людини, за допомогою опосередкованих слідів людини не можна відразу визначити і вказати на конкретну особу якою були залишені ці сліди. Для цього необхідно додатково одержати проміжний ланцюжок доказової інформації з допомогою цих слідів. Довжина цього проміжного ланцюжка багато в чому залежить від виду опосередкованих слідів людини. Так, наприклад, щоб довести, що сліди взуття, виявлені на

місці події, залишені конкретною людиною, необхідно використовувати результати дослідження потожирових виділень, наявних всередині взуття чи результати одорологічного дослідження запаху людини.

На нашу думку найбільш перспективними методами криміналістичної ідентифікації особи, в залежності від того, які сліди має слідство, є – ідентифікація по ознаках зовнішності, ДНК ідентифікація, дактилоскопічна ідентифікація й ідентифікація особи за її почерком.

Ми вважаємо, що в Україні необхідно створити базу даних ДНК зразків. При наявності відповідної бази даних ДНК, пошук особи, яка є можливим джерелом походження вилученого біологічного об'єкта, може здійснюватися і при відсутності порівняльних зразків — зіставленням генетичних ознак досліджуваного об'єкта і ДНК (що зберігається в базі даних) осіб які знаходяться на обліку.

База даних може використовуватися й іншим способом, якщо вносити в неї також інформацію про генетичні ознаки об'єктів, вилучених з місць нерозкритих правопорушень. У цьому випадку з'являється можливість зіставляти результати експертиз по окремих епізодах і в такий спосіб встановлювати серійний характер правопорушень.

Специфіка методів криміналістичної ідентифікації людини складається в їх різноманітті, а також у тім, що результати таких ідентифікаційних досліджень сприяють встановленню об'єктивної істини і стають доказами по справі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аленин Ю.П. Выявление и расследование очагов преступлений. Теория и практика: Монография. Одесса: Юрид. Ин-т ОГУ, 1996. 267 с.;
2. Аленин Ю.П., Маляренко В.Т. Уголовно-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий. Харьков: ООО «Одисей», 2003. 960 с.;
3. Біленчук П.Д., Курко М.Н., Стахівський С.М. Судові експертизи: довідник. Київ: Влад и Влада, 1997. 48 с.;
4. Белкин Р.С. , Корухов Ю.Г., Аверьянова Т.В. Криминалистика: Учебник для вузов. М.: Норма, 2002. 971 с.;
5. Белкин Р.С., Винберг А.И. криминалистика и доказывание (методологические проблемы). М.: 1969. 213 с.;
6. Винберг А.И., Митричев С.П. Криминалистика. М.: Госюриздат, 1950. 303 с.;
7. Винберг Л.А. Сравнение как метод исследования в криминалистической идентификационной экспертизе. М.: 1972. 72 с.;
8. Ген Э.Ю. Идентификация личности по кишечной палочке / Судебно-медицинская экспертиза. М.: 1928. Кн. 10. 25-33 с.;
9. Глібко В.М., Дудніков А.А., Журавель В.А. Криміналістика: Підручник. К.: Концерн “Видавничий дім ін Юре”, 2004. 728 с.;
10. Грановский Г.Л. Основы трасологии (особенная часть). М.: 1974. 187с.;
11. Грановский Г.Л. Новые технические средства папилляроскопических исследований / *Криминалистика и судебная экспертиза*. К.: 1967. Вып. 4. 87-89 с.;
12. Грановский Г. Л. Методы обнаружения и фиксации следов рук. М.: 1973. 32 с.;

13. Грановский Г.Л. Классификация и сравнительное исследование признаков зубов / Криминалистика и судебная экспертиза. К.: 1965. Вып. 2. 165-174 с.;
14. Гыске Л.И., Иванов П.Л. Метод дифференциального лизиса клеток в молекулярно-генетической идентификационной экспертизе вещественных доказательств: Вопросы оптимизации процедуры / Судебно-медицинская экспертиза. М.: 1996. Т. 39. № 1. 16-21 с.;
15. Дворкин А.И., Викторова Е.Н. Дактилопорошки / Криминалистическая техника: новые комплекты, приспособления. М.: 1985. 42-50 с.;
16. Дорофеев Р.В., Друян З.И., Салтепский М.В. Розыск преступника по портрету, нарисованному со слов потерпевших / Следственная практика. М.: 1963. Вып. 63. 130-132 с.;
17. Животовский, Л.А. Проблемы ДНК-идентификации личности. – URL: www.bionet.nsc.ru. ;
18. Животовский, Л. А. ДНК-идентификация в судебно-медицинской экспертизе: должна ли она приниматься судом безоговорочно? / Материалы конференции “Актуальные вопросы идентификации личности”. СПб.: 1999. 75-76 с.;
19. Журавлева Т.Н., Макарова Л.Н., Федосеева В.Б. Общие и частные признаки почерка: Альбом (в помощь экспертам). М.: 1987. 53 с.;
20. Иванов Л.Н., Юрин В.М. Перспективы криминалистической регистрации, основанной на идентификации радужной оболочки глаза человека / Прокурорская и следственная практика. М.: 2001. № 1-2. 159-163 с.;
21. Інструкція про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої

системи України / Затверджена наказом МВС України та ДДУПВП 23 серпня 2002 р. N 823/188 – URL: www.rada.gov.ua

22. Ищенко Е.П., Топорков А.А. Криминалистика: Учебник. М.: Инфра-М. 2005. 748 с.;

23. Колдин В.Я. Основные вопросы теории и практики идентификации в советской криминалистике / Автореферат канд.дисерт. М.: 1951. 1-2 с.;

24. Колмаков В.П. Идентификационные действия следователя. М.: Юридическая литература, 1977. 112 с.;

25. Количественный метод определения пригодности следов папилярных узоров для идентификации. М.: 1974. 221с.;

26. Комаха В.О. Слідчий огляд: сутність, види, тактика проведення огляду місця події і тактика використання техніко-криміналістичних засобів та спеціальних знань: Монографія. Д.: ІМА-прес, 2004. 396 с.;

27. Комаха В.О. Кривда Г.Ф. Тактика використання спеціальних знань у формі судової експертизи в процесі розслідування і розкриття правопорушень: Монографія. Чернівці: Золоті литаври, 2004. 339 с.;

28. Комаха В. О. Становлення і розвиток судової експертизи та судово-експертних установ на Півдні України: Монографія. О.: Юридична література, 2002. 512 с.;

29. Кондратов С.А. Возможности генетической экспертизы при идентификации личности и установлении отцовства (материнства) по уголовным и гражданским делам / Гражданин и право. М.: 2001. № 10. 38-47 с.;

30. Коршунова О.Н., Степанова А.А. Курс криминалистики: В 3т., Т.1 Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. 683 с.;

31. Криминалистика / Под ред. Герасимова И.Ф., Драпкина Л.Я. М.: Высшая школа, 1994. 528 с.;

32. Крылов И.Ф. Криминалистическое учение о следах. Л.: Издательство Ленинградского университета, 1976. 197 с.;
33. Локар Эдмонд. Руководство по криминалистике. М.: Юриздат НКЮ СССР, 1941. 544 с.;
34. Лютаревич О. ДНК в криминалистике. 2004. Ч. 1. – URL: www.scientific.ru. ;
35. Майлис Н.П., Хазиев Ш.Н. Идентификация человека и диагностика его свойств отражающихся в следах. М.: 1993. 233 с.;
36. Матышев А.А. Осмотр трупа на месте его обнаружения: Руководство для врачей. Л.: Медицина, 1989. 264 с.;
37. Митричев С.П. Задачи советской криминалистики / Социалистическая законность. М.: 1951. № 6. 11 с.;
38. Митричев В.С. Общие положения методики криминалистического идентификационного исследования материалов документов / Труды ВНИИСЭ. М.: 1974. Вып. 9. 16-17 с.;
39. Науково-методичні рекомендації з питання підготовки та призначення судових експертиз / Затверджено наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998р. № 53/5 / Судові експертизи в Україні: Збірник нормативних актів. К.: Юрінком Інтер, 2002. 39-50 с.;
40. Ненашев С.И. Использование следов головы человека в раскрытии и расследовании преступлений: Учебно-методическое пособие. Барнаул: БССШ МВД СССР, 1987. 42 с.;
41. Ненашев С.И. Трасологические экспертизы ногтей человека и их следов / Соц. законность. – М.: 1991. № 10. 47 с.;
42. Новоселов В.П. Шаронова Д.А. Об опыте определения нормативов нагрузки судебно-медицинского эксперта лаборатории геномной дактилоскопии / Судебно-медицинская экспертиза. М.: 1994. Т. 37. № 1. 38-39 с.;
43. Пахомов А.В. Криминалистика (Конспект лекций). В.: НПО “МОДЭК”, 2001г. 432 с.;

44. Перепечина И.О. Генетическая идентификация личности в судебно-медицинской экспертизе / Гражданин и право. М. 2002. № 5 33 – 45 с.;
45. Попов В.И. Осмотр места происшествия. М.: Госюриздат, 1959. 231 с.;
46. Потапов С.М. Введение в криминалистику. М.: 1946. 146 с.;
47. Рогаев Е.И. ДНК ищет преступника / Здоровье. М.: 1989. № 2. 18 с.;
48. Рогаев Е.И., Сыроквашена Е.Ю., Пименов М.Г., Стегнова Т.В. Генотипоскопия человека: идентификация вида, пола и личности по генетическим отпечаткам ДНК в случае, связанном с покушением на убийство / Судебно-медицинская экспертиза. М. 1992. Т. 35. № 1. 10-14 с.;
49. Руднев А.Н. Ярослав Ю.Ю. О разрешающей способности проявления отпечатков пальцев / Криминалистика и судебная экспертиза. К.: 1976. Вып. 13. 87-88 с.;
50. Салтевский М.В. Криміналістика (у сучасному вигляді): Підручник. К.: Кондор, 2005. 588 с.;
51. Сегай М.Я. Криминалистическая идентификация / Криминалистика и судебная экспертиза. Киев: 1957. 14–15 с.;
52. Селиванов Н.А. Справочная книга криминалиста. – М.: Норма, 2000. 727 с.;
53. Стратонов В. М. Криміналістична теорія пізнавальної діяльності: монографія. Херсон: Видавництво Херсонського державного університету, 2009. 441 с.;
54. Савельева І. В. Окремі питання використання ознак мовленнєвого портрету особи при вирішенні криміналістичних завдань «Current Trends In The Development Of Science And Practice»: матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції (Хайфа, Ізраїль 15-16 черв. 2020 р.). Хайфа, 2020. С. 215-217.;

55. Савельева И. В. Питання протидії використанню штучного інтелекту у підробці мовлення особи при вчиненні кримінальних правопорушень «Man And Environment, Trends And Prospects»: матеріали дистанційної 204 міждисциплінарної III-ї Міжнародної науково-практичної конференції. (Токіо, Японія, 10-11 лют. 2020 р.). Токіо, 2020 С. 383-385.;

56. Терзиев Н. В. Идентификация и определение родовой (групповой) принадлежности. М.: 1961. 67 с.;

57. Терзиев Н.В. Криминалистика. М.: 1950. книга 1. 211 с.;

58. Томилина В.В. Медико-криминалистическая идентификация – М.: Норма-ИНФА, 2000. 472 с.;

59. Томилина В.В., Барсегянц Л.О., Гладких А.С. Судебно-медицинское исследование вещественных доказательств. М.: Медицина, 1989. 304 с.;

60. Торвальд Ю. Сто лет криминалистики. М.: 1975. 439 с.;

61. Цормутян Х. Письмо прокурора Юрьевского района Днепропетровской области. Одесские известия. 4.03.1998.;

62. Шевченко Б.И. Теоретические основы трасологической идентификации в криминалистике. М.: Издательство Московского университета, 1975. 96 с.;

63. Шепитько В.Ю. Криминалистика (курс лекций). Х.: Одиссей, 2013. 352 с.;

64. Шляхов А.Р. Теория идентификации, ее сущность и значение в криминалистической экспертизе / Труды ВНИИСЭ. М.: 1973. Вып. 5. 17-18 с.;

65. Экспертиза следов папилярных линий / Судебно-трасологическая экспертиза. М.: 1971. Вып. 2. 12-17 с.;

66. Ярослав Ю.Ю., Сегай М.Я. Выявление невидимых следов папилярных узоров на поверхностях изделий из ткани и кожи. М.: 1987. 20 с.;

67. Bertillon A. Sur le fonctionnement du service d'identification par les signalements anthropometriques donnee le 22 novembre 1885 / Actes du Congres penitentiaire snternational de Rom. Novembre 1885. Rome: 1887. T. 1. 687-705 p.;
68. Faulds H. On the Skin-furrows of the Hand / Nature. London: 1880. Vol. 22. 605 p.;
69. Faulds H. On the Identification of Habitual Criminals by Finger-Prints / Nature. London: 1894. Vol. 50. 548 p.;
70. Herschel W.J. Skin Furrows of the Hand / Nature. London: 1880. Vol. 23. 76 p.;
71. Herschel W.J. Finger-Prints / Nature. London: 1894. Vol. 51. 77 p.;
72. Судак Г. В. Лінгвістична експертиза у правозастосовній діяльності. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. Запоріжжя, 2015. № 3. – С. 128 – 132. – URL: http://sej.org.ua/3_2015/37.pdf (дата звернення: 14. 10. 2021).;
73. Тараненко О. Колоквіалізація, субстантизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.). *Мовознавство*, 2002. № 4-5. 35-38 с.;
74. Терновська Т. Ковальська лексика українських говорів. *Український діалектологічний збірник: Книга 3. Пам'яті Тетяни Назарової*. Київ. 1997. 399 – 427 с.;
75. Токарев М. Тайные общества смерти: очерки истории террористических организаций. М: ОлмаПресс, 2005. 381 с.;
76. Туманова К. С. Алгоритм классификации текстов на русском языке по возрасту и гендерному признаку автора, 2011. – URL: <http://se.math.spbu.ru/SE/diploma/2011/Tumanova%20Kristina%20-%20slides.pdf> (дата звернення: 14. 10. 2021).;
77. Удовенко Ж. В. Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві: дис.... кандидата юрид. наук: 12. 00.

09. Київ, 2004. 205 с. 210. Українсько-російський словник / відп. ред. Л.С. Паламарчук, Л. Г. Скрипник. Київ: Наукова думка, 1975. 944 с.;

78. Устинов І. Ю. Методика роботи командира з підтримання правопорядку і зміцнення військової дисципліни, 2007. – URL: <http://medbib.in.ua/osnovnyie-simptomyi-ukazyivayuschie-38993>. (дата звернення: 14. 10. 2021).;

79. Хобзей Н., Ястремська Т., Сімович О., Дидик-Меуш Г. Гуцульські світи. Лексикон. Львів, 2013.;

80. Хобзей Н. Український діалектний словник нового сторіччя. Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний та лінгвогеографічний аспекти. Матеріали доповідей Міжнародної наукової конференції. Глухів: 2005. 148 — 154 с.;

82. Цветкова Л. С. Нейропсихологие счета, письма и чтения: нарушение и восстановление. «Юристъ», Москва, 1997. – С. 256 – URL: http://pedlib.ru/Books/2/0155/2_0155-137.shtml (дата звернення: 14. 10. 2021).;

83. Чаплинський К. О. Особливості пред'явлення для впізнання за голосом, особливостями мови і фонограмою. Право і суспільство. Київ: 2011. № 1. 240-245 с.;

84. Чаплинський К. О. Особливості тактики пред'явлення для впізнання в умовах протидії досудовому розслідуванню. Вісник АМСУ. Серія: Право, № 1(12), 2014. 156 – 160 с.;

85. Чернецький О. К. Підготовка до проведення пред'явлення для впізнання. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. 2011. Т. 24 (63). № 1. 345 – 350 с.;

86. Шестакова С. О. Судова лінгвістична експертиза: статус і завдання. Актуальні питання сучасної юридичної науки: матеріали другої Всеукраїнської науково-практичної конференції. Суми, 2015. – С.

35 – 38. – [URL:http://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/2720](http://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/2720). (дата звернення: 20. 10. 2021).;

87. Щербаковський М. Г. Консультаційна функція спеціаліста у кримінальному провадженні. Криміналістика і судова експертиза, 2017. № 62. – С. 43-51. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4996/Konsultatsiina_210%20funktsiia%20spetsialista%20u%20kryminalnomu%20provadzhenni_%20Shcher_bakovskyi%20M%20H_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 07. 10. 2021).;

88. Юридична енциклопедія / ред. Ю. с. Шемшученко [та ін.]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998—2004. Т. 5: П — С, 2003. 736 с.;

89. Savelieva Irina. Some Organizational and Regulatory Aspects Appointment and Conduct of Complex Sono-Linguistic Examination European Reforms Bulletin scientific peer-reviewed journal Luxembourg, 2020. № 6. 69-73 p.;

90. Судова практика апеляційного суду Одеської області, архівна справ № 5320030005, – Т.5.;

91. Судова практика апеляційного суду Херсонської області, архівна справ № 58200000028, – Т.6.;

92. Судова практика апеляційного суду Одеської області, архівна справ № 053200500013, – Т.6.;

93. Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine / Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2021. – P. 21-27. – URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-directions-of-scientific-research-development-28-30-sentyabrya-2021-goda-chikago-ssha-arhiv/>. (дата звернення 07. 10. 2021).;

94. Sharifova T., Hasanzade G., Rahimova F. Obtaining of poultry manure based modified compost / Trends in science and practice of today. Abstracts of V International Scientific and Practical Conference. Ankara, Turkey. 2021. – P. 39-40. – URL: <https://isg-konf.com>. Available at : DOI: 10.46299/ISG.2021.II.V. (дата звернення 07. 10. 2021).;